

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
KONSTITUCINIS TEISMAS**

**KONSTITUCINIS TEISINGUMAS: FUNKCIJOS IR SANTYKIAI
SU KITOMIS VALDŽIOS INSTITUCIJOMIS**

*Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XV kongresui
parengtas nacionalinis pranešimas*

Vilnius, 2010

EUROPOS KONSTITUCINIŲ TEISMŲ KONFERENCIJA

KONSTITUCINIS TEISINGUMAS: FUNKCIJOS IR SANTYKIAI SU KITOMIS VALDŽIOS INSTITUCIJOMIS

I. Konstitucinio teismo santykiai su parlamentu ir vyriausybe

Demokratinėje teisinėje valstybėje įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžias įgyvendina atskiros ir savarankiškos institucijos. Konstitucinis Teismas, vykdydamas jam pavestą konstitucinį teisingumą ir įgyvendindamas konstitucinę kontrolę, vienaip ar kitaip įtakoja tiek įstatymų leidžiamosios, tiek vykdomosios valdžios institucijų veiklą.

Svarbiausia įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos – parlamento funkcija – įstatymų, reguliuojančių svarbiausias visuomenės gyvenimo sritis, leidyba. Tačiau parlamento ir įstatymo neklaidingumo mitas, vyravęs praeito amžiaus pradžioje, jau seniai sugriautas, o teorija, kad įstatymas, kaip tautos atstovų bendros valios išraiška, negali būti blogas žmonėms, paneigta. Įstatymų leidžiamoji institucija yra politinė valdžios institucija, priimanti sprendimus politinių susitarimų ir kompromisų pagrindu, tad konstitucinio teismo vykdoma parlamento priimamų įstatymų kontrolė yra esminis veiksnys, siekiant apsaugoti prigimtines žmogaus teises ir laisves. Įstatymo legitimumas, jo teisėtumas suvokiamas kaip įstatymo atitikimas Konstitucijai – aukščiausiai šalies teisei, įkūnijančiai teisingumą, įtvirtinančiai pagrindines žmogaus teises ir laisves, valdžios ir žmogaus santykių pagrindus. Tad viena pagrindinių Konstitucinio Teismo funkcijų – įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos priimtų teisės aktų vertinimas atitikties Konstitucijai požiūriu. Teisėta įstatymų leidėjo veikla galima tik neperžengiant Konstitucijoje, kurios viršenybę garantuoja Konstitucinis Teismas, nustatytų ribų. Darnus Konstitucinio Teismo santykis su įstatymų leidžiamąja valdžia yra reikšmingas tuo, kad parodo, kaip valstybės teisės sistema, kurią formuoja įstatymų leidžiamoji institucija, dera su aukščiausiaja valstybės teise – Konstitucija ir ar laiduojamas realus konstitucinių normų viešpatavimas.

Teisės aktų priėmimo procese paprastai dalyvauja ir vykdomosios valdžios institucijos. Lietuvos Respublikos Konstitucija nenumato deleguotosios įstatymų leidybos, tad Vyriausybei nėra suteikti įgaliojimai priimti teisės aktus, savo galia prilygstančius įstatymams. Tačiau įstatymų leidėjas įstatymu gali suteikti Vyriausybei teisę vykdant įstatymus ir Seimo nutarimus sureguliuoti tuos santykius, kurių nereguliuoja įstatymas. Vyriausybei suteikta teisė priimti atitinkamus poįstatyminius teisės aktus, kurie negali prieštarauti ne tik aukščiausiam šalies teisės aktui – Konstitucijai, bet ir įstatymams. Vyriausybės priimtų poįstatyminių teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir aukštesnės galios teisės aktams – konstituciniams įstatymams ir įstatymams vertina Konstitucinis Teismas.

Konstituciniam Teismui sprendžiant įstatymo ar kito teisės akto likimą, egzistuoja ir šio teisės akto galios panaikinimo galimybė, tad konstitucinė priežiūra, t. y. įstatymų ar kitų teisės aktų

konstitucingumo tikrinimas visuomet reiškia tam tikrą intervenciją į teisėkūros institucijų veiklą. Vertindamas teisėkūros subjektų veiklos rezultatų – jau priimtų teisės aktų konstitucingumą ir teisėtumą, Konstitucinis Teismas gali juos pripažinti negaliojančiais nuo Konstitucinio Teismo akto oficialaus paskelbimo dienos, tačiau negali sukurti naujos teisės normos, turinčios pakeisti tą, kuri neteko galios. Tad Konstitucinis Teismas tiesiogiai nesiekia įsiterpti į prerogatyvinę teisėkūros institucijų funkciją – teisės aktų leidybą. Konstitucinio Teismo galią lemia tik netiesioginis jo dalyvavimas valstybės valdžios institucijų veikloje, nustatytais formomis vykdant priimtų aktų teisėtumo ir konstitucingumo kontrolę¹ ir pašalinant Konstitucijai prieštaraujančias teisės normas iš valstybės teisės sistemos. Taigi akivaizdu, kad Konstitucinio Teismo santykis tiek su įstatymų leidžiamosios, tiek su vykdomosios valdžios institucijomis yra itin glaudus ir reikalingas.

1. Parlamento (arba vyriausybės, jei tai nustatyta) vaidmuo procedūroje skiriant konstitucinio teismo teisėjus. Ar gali ta pati institucija, kuri paskyrė konstitucinio teismo teisėjus, juos atšaukti? Kokiais pagrindais tai būtų galima padaryti?

Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo tvarka yra *expressis verbis* nustatyta Konstitucijos 103 straipsnyje ir detalizuota Konstitucinio Teismo įstatymo 4 straipsnyje. Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai, skiriami 9 metams ir tik vienai kadencijai. Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra pažymėjęs, kad skiriant Konstitucinio Teismo teisėjus pagal Konstituciją atitinkamus įgaliojimus turi tik šie Konstitucijoje *expressis verbis* nurodyti subjektai: 1) Konstitucinio Teismo teisėjo kandidatūrą Seimui teikiantis valstybės pareigūnas²; 2) Seimas, priimantis sprendimą dėl pateiktojo kandidato skyrimo Konstitucinio Teismo teisėju (Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas).

Pagal Konstituciją Konstitucinį Teismą formuoja visų trijų valstybės valdžių atstovai. Kandidatus į Konstitucinio Teismo teisėjus po lygiai teikia Respublikos Prezidentas (atstovaujantis vykdomajai valdžiai), Seimo pirmininkas (atstovaujantis įstatymų leidžiamajai valdžiai) ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas (atstovaujantis teisminei valdžiai). Iš pasiūlytų kandidatų teisėjus į Konstitucinį Teismą skiria Seimas, priimdamas nutarimą dėl paskyrimo Konstitucinio Teismo teisėjais. Seimas Respublikos Prezidento teikimu iš Konstitucinio Teismo teisėjų skiria Konstitucinio Teismo pirmininką.

Paskirtieji Konstitucinio Teismo teisėjai, prieš pradėdami eiti savo pareigas, Seimo posėdyje duoda priesaiką. Konstitucinio Teismo teisėjų priesaiką priimą Seimo pirmininkas. Seimo pirmininko dalyvavimas iškilmingame priesaikos davime nėra vien tik simbolinis aktas: būtent

¹ Lapinskas K. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas valstybės valdžių sistemoje// Konstitucinis Teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje (konferencijos medžiaga), Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 1995.

² Būtent Respublikos Prezidentas, Seimo pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

priesaikos, kurią priima Seimo pirmininkas, momentas laikomas Konstitucinio Teismo teisėjų įgaliojimų pradžia; kol asmuo nėra prisiekęs, jis negali pradėti eiti savo pareigų.

Taigi, įstatymų leidžiamoji institucija betarpiškai dalyvauja formuojant Konstitucinį Teismą tiek per Seimo pirmininką, kaip pareigūną, įgaliotą pateikti trečdaliai Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras, tiek kaip visa institucija *in corpore*, priimdama sprendimą dėl pateiktų kandidatų skyrimo Konstitucinio Teismo teisėjais. Ši įstatymų leidžiamosios institucijos teisė yra įtvirtinta Konstitucijoje, jos niekas negali paneigti ar apriboti³.

Konstitucijoje taip pat yra įtvirtintas baigtinis Konstitucinio Teismo teisėjų įgaliojimų pasibaigimo pagrindų sąrašas. Vadovaujantis Konstitucijos 108 straipsniu, Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta kai pasibaigia teisėjo įgaliojimų laikas (teisėjai į Konstitucinį Teismą skiriami 9 metams ir tik vienai kadencijai), kai teisėjas miršta, kai teisėjas atsistatydina, kai jis negali eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės arba kai Seimas jį pašalina iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Kaip minėta, visus Konstitucinio Teismo teisėjus iš atitinkamų valstybės valdžių atstovų pateiktų kandidatų skiria įstatymų leidžiamoji institucija – Seimas. Tam tikrais atvejais būtent Seimas, vadovaudamasis Konstitucija ir įstatymais, priima sprendimą atleisti Konstitucinio Teismo teisėjus.

Seimas gali pašalinti Konstitucinio Teismo teisėją iš užimamų pareigų vadovaudamasis Konstitucijos 74 straipsniu, kuriame numatytas apkaltos procesas. Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta, kai Seimas 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma priima sprendimą pašalinti Konstitucinio Teismo teisėją iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas. Šiuo atveju Konstitucinio Teismo teisėjo atstatydinimą esant tam tikriems pagrindams lemia būtent įstatymų leidžiamosios institucijos valia. Kartu būtina pažymėti, kad tokį sprendimą Seimas gali priimti tik gavęs Konstitucinio Teismo išvadą, kad Konstitucinio Teismo teisėjas šiurkščiai pažeidė Konstituciją (sulaužė priesaiką).

Sprendimą dėl Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų nutrūkimo Seimas priima ir kitais dviem atvejais: Seimo pirmininko teikimu tada, kai Konstitucinio Teismo teisėjas pareiškia norą atsistatydinti iš užimamų pareigų ir esant Konstitucinio Teismo sprendimui bei sveikatos apsaugos ministro sudarytos gydytojų komisijos išvadai, kad teisėjas negali eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės, t. y. per vienerius metus teisėjas serga ilgiau kaip 4 mėnesius arba suserga nepagydoma ar kita ilgalaikė liga, kliudančia jam eiti savo pareigas.

³ Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarime konstatuota: „Pagal Konstituciją jokia institucija, joks pareigūnas neturi įgaliojimų paneigti ar riboti Seimo teisės paskirti pateiktą asmenį Konstitucinio Teismo teisėju arba jo nepaskirti. Jeigu tokie įgaliojimai būtų nustatyti įstatymu ar kitu teisės aktu, būtų sudarytos prielaidos sukliudyti Konstitucijoje nustatyta tvarka atnaujinti Konstitucinį Teismą – vieną iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžios institucijų“.

2. Kokia apimtimi konstitucinis teismas yra finansiškai nepriklausomas nustatant ir prižiūrint savo paties išlaidų biudžetą?

Konstitucinio Teismo finansinis nepriklausomumas kildinamas iš Konstitucijoje įtvirtinto teismų nepriklausomumo principo⁴. Konstitucinio Teismo įstatymo 5¹ straipsnyje yra nustatyta, kad Konstitucinio Teismo savarankiškumą ir nepriklausomumą nuo kitų institucijų užtikrina jam įstatymo laiduojamos *inter alia* finansinės ir materialinės garantijos; kad Konstitucinis Teismas yra finansuojamas iš valstybės biudžeto, užtikrinus jam galimybę nepriklausomai ir deramai atlikti konstitucinės priežiūros funkcijas. Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta ir tai, kad savo išlaidų sąmatą tvirtina pats Konstitucinis Teismas, kuris taip pat savarankiškai disponuoja jam paskirtomis lėšomis. Riboti įstatymu nustatytas finansines Konstitucinio Teismo veiklos sąlygas yra draudžiama.

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra konstatavęs, kad finansinį teismų nepriklausomumą užtikrina toks teisinis reguliavimas, kai lėšos teismų sistemai ir kiekvienam teismui yra skiriamos įstatymu patvirtintame valstybės biudžete, o toks teismų organizacinio nepriklausomumo garantavimas yra viena esminių prielaidų žmogaus teisėms užtikrinti; valstybės biudžete turi būti nustatoma, kiek lėšų skiriama kiekvienam teismui, kad būtų sudarytos tinkamos sąlygos vykdyti teisingumą (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai). Vadovaujantis Konstitucinio Teismo doktrina, pažymėtina ir tai, kad įstatyminis reguliavimas, pagal kurį finansinius asignavimus konkreitiems teismams skirtų ne Seimas, įstatymu tvirtindamas valstybės biudžetą, o vykdomosios valdžios institucijos ar pareigūnai, nebūtų suderinamas su Konstitucijoje nustatytu vykdomosios ir teisminės valdžios atskyrimo, šių valdžių savarankiškumo ir tarpusavio nepriklausomumo principais, sudarytų vykdomajai valdžiai galimybę daryti įtaką teismų veiklai. Vykdomosios valdžios institucijos, rengiančios valstybės biudžeto projektą, siekdamos, kad valstybės biudžeto projekte būtų numatyta pakankamai lėšų tinkamai teismų veiklai užtikrinti, turi teisę gauti iš teismų pirmininkų duomenis apie teismų poreikius.

Tad siekiant užtikrinti finansinio nepriklausomumo ir valdžių atskyrimo principų įgyvendinimą, Konstitucinio Teismo, kaip ir kitų teismų, biudžetą planuoja ir biudžeto projektą rengia Vyriausybė, o Vyriausybės parengtą biudžeto projektą tvirtina Seimas, priimdamas atitinkamą įstatymą. Kiekvienais metais Finansų ministerijai, atsakingai už biudžeto projekto rengimą, Konstitucinis Teismas pateikia investicinius projektus, asignavimų apimtis ir kitus planus apie numatomas išlaidas ateinantiems biudžetiniams metams. Seimui įstatymu patvirtinus Konstitucinio Teismo biudžetą, paskirta suma negali būti keičiama, tačiau gali būti peržiūrima valstybėje susiklosčius itin sunkiai ekonominei ir finansinei situacijai. Teismas pats savarankiškai ir nepriklausomai nuo vykdomosios valdžios institucijų disponuoja jam skirtomis lėšomis,

⁴ Konstitucinis Teismas savo 2007 m. spalio 22 d. nutarime konstatavo, kad teisėjo ir teismų „nepriklausomumas užtikrinamas *inter alia* įtvirtinus teisminės valdžios, kaip visavertės, savivaldą, finansinį ir materialinį techninį aprūpinimą“.

paskirstydamas jas pagal savo poreikius. Teismas teikia ataskaitas apie biudžeto vykdymą Finansų ministerijai ir Valstybės kontrolei.

3. Ar yra nusistovėjusi praktika ir ar yra įmanoma, kad parlamentas daro konstitucinio teismo organizavimo ir funkcionavimo įstatymo pataisas nesikonsultuodamas su pačiu konstituciniu teismu?

Seimui priimant Konstitucinio Teismo įstatymą ir darant jo pataisas nėra numatyta pareiga konsultuotis su pačiu Konstituciniu Teismu. Seimas vadovaujasi bendraja įstatymų priėmimo procedūra, kurią reglamentuoja Seimo statutas. Seimo statute nėra numatyta tiesiogiai, kad priimant atitinkamą teisės aktą, turėtų būti klausiami suinteresuotos institucijos nuomonės, tad to daryti Seimas neprivalo. Tačiau praktikoje rengiant Konstitucinio Teismo įstatymo pataisas paprastai konsultuojamasi su Konstituciniu Teismu.

4. Ar konstituciniam teismui yra suteiktos galios nagrinėti parlamento ir, atitinkamai, Vyriausybės, reglamento ar statuto konstitucingumą?

Konstitucinio Teismo kompetencija yra įtvirtinta Konstitucijos 102 ir 105 straipsniuose. Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, taip pat ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams Respublikos Prezidento aktai ir Vyriausybės aktai.

Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme, kuriuose apibrėžiama Konstitucinio Teismo kompetencija, nėra pažodžiui nustatyta, kad Konstitucinio Teismo tyrimo objektu gali būti ir Seimo statuto normų konstitucingumas ar Vyriausybės darbo reglamento nuostatų teisėtumas. Tokie Konstitucinio Teismo įgaliojimai išplaukia iš Konstitucijos viršenybės, teisinės valstybės, teisės aktų hierarchijos principų ir kitų konstitucinių imperatyvų. Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją negali būti tokių Seimo priimtų įstatymų, kurių Konstitucinis Teismas negalėtų tirti jų atitikties Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams atžvilgiu; pagal Konstituciją negali būti tokių Seimo priimtų kitų teisės aktų, kurių Konstitucinis Teismas negalėtų tirti jų atitikties Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams atžvilgiu; pagal Konstituciją negali būti tokių Respublikos Prezidento aktų, kurių Konstitucinis Teismas negalėtų tirti jų atitikties Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams atžvilgiu; pagal Konstituciją negali būti tokių Vyriausybės aktų, kurių Konstitucinis Teismas negalėtų tirti jų atitikties Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, įstatymams ir Seimo nutarimams dėl įstatymų įgyvendinimo atžvilgiu (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas). Tad Konstitucinis Teismas, pirmą kartą tirdamas Seimo statuto konstitucingumą, pirmiausia rėmėsi tuo, kad statutas yra Seimo priimtas teisės aktas, pagal Konstituciją turintis įstatymo galią, todėl turi būti vertinamas kaip įstatymas tiek

formaliąja, tiek ir materialiąja prasme. Tuo labiau, kad negali būti tokio Seimo priimto teisės akto, kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktui negalėtų vertinti Konstitucinis Teismas.

Konstitucinis Teismas yra ne sykį tyręs Seimo statuto nuostatų konstitucingumą; maždaug pusėje Konstitucinio Teismo nagrinėtų atvejų yra nustatytas ir pripažintas Seimo statuto nuostatų prieštaravimas Konstitucijai. Beveik visi Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriuose konstatuotas Seimo statuto nuostatų neatitikimas Konstitucijai, yra įgyvendinti.

Atitinkamai Konstitucinis Teismas, be abejonės, tirtų ir Vyriausybės darbo reglamento, patvirtinto Vyriausybės nutarimu, nuostatų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams, vien tuo pagrindu, kad, kaip minėta, pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus tirti visų Vyriausybės aktų teisėtumą, tad negali būti tokių Vyriausybės aktų, kurių teisėtumo Konstitucinis Teismas negalėtų tirti. Tačiau iki šiol Konstitucinis Teismas nėra gavęs prašymų iširti Vyriausybės darbo reglamento nuostatų teisėtumą.

5. Konstitucinė kontrolė: nurodykite teisės aktų rūšis / kategorijas, kurių atžvilgiu vykdoma tokia kontrolė

Minėta, kad Konstitucinio Teismo kompetencija yra įtvirtinta Konstitucijos 102 ir 105 straipsniuose. Kaip ir daugumos konstitucinę priežiūrą vykdančių institucijų, pagrindinė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo funkcija yra Seimo, Vyriausybės ir Prezidento priimtų teisės aktų konstitucingumo ir teisėtumo vertinimas. Pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštaruoja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento aktai, Vyriausybės aktai neprieštaruoja Konstitucijai ir įstatymams. Taigi, Konstitucijoje yra išskirtos dvi rūšys teisės aktų, kurių atitiktį Konstitucijai tiria Konstitucinis Teismas – įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai (Seimo nutarimai, Vyriausybės nutarimai, Prezidento dekretai).

Konstitucinis Teismas, aiškindamas šią Konstitucijos nuostatą, konstatavo, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo, kitų konstitucinių imperatyvų kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, kitiems teisėkūros subjektams paisyti iš Konstitucijos kylančios teisės aktų hierarchijos, kuri reiškia, kad draudžiama žemesnės galios teisės aktais reguliuoti tuos visuomeninius santykius, kurie gali būti reguliuojami tik aukštesnės galios teisės aktais, taip pat kad žemesnės galios teisės aktuose draudžiama nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytu aukštesnės galios teisės aktuose. Atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą, konstitucinį teisinės valstybės principą, Konstitucijoje įtvirtintą teisės aktų hierarchiją Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą turi įgaliojimus tirti ir priimti nutarimą, ar konstituciniai įstatymai (jų dalys) neprieštaruoja Konstitucijai, ar įstatymai (jų dalys) neprieštaruoja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, ar Seimo priimti poįstatyminiai teisės aktai (jų dalys) neprieštaruoja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, ar Respublikos Prezidento aktai (jų dalys)

neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, ar Vyriausybės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas išaiškino, kad jis turi įgaliojimus tirti ir referendumu priimtų įstatymų atitiktį bet kuriam aukštesnės galios aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas pagal Konstituciją turi įgaliojimus tirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir įstatymams nepriklausomai nuo to, ar šie aktai yra individualaus, ar norminio pobūdžio, ar jie yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo. Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus ir privalo tirti bei priimti sprendimus, ar Konstitucijai neprieštarauja bet kuris įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, taip pat ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja bet kuris Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas, nepriklausomai nuo to, ar teisės aktas yra (ar būtų) pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas). Bet koks kitoks, pažodinis Konstitucijos aiškinimas reikštų, kad Konstitucija esą toleruoja savo pačios nepaisymą, kai leidžiami tam tikri teisės aktai, kurių atitikties Konstitucijai tyrimas nepatenka į Konstitucinio Teismo kontrolę ir apskritai išvengiama jų atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, patikros.

Taigi, remiantis Konstitucijoje įtvirtintomis nuostatomis ir oficialia Konstitucinio Teismo doktrina, Konstitucinis Teismas, vykdydamas konstitucinę kontrolę, tiria :

- 1) konstitucinių įstatymų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai;
- 2) įstatymų (jų dalių) atitiktį Konstitucijai ir (arba) konstituciniams įstatymams;
- 3) poįstatyminių teisės aktų atitiktį Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams:
 - a) Seimo priimtų poįstatyminių teisės aktų (jų dalių);
 - b) Respublikos Prezidento aktų (jų dalių);
 - c) Vyriausybės aktų (jų dalių).

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus tirti tik teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Konstitucinės kontrolės objektu visuomet yra tam tikrų institucijų teisėkūros sprendimų (veiksmų) rezultatas, tam tikra tekstine forma išdėstytos teisės nuostatos. Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime dėl teisenos nutraukimo byloje, kurioje *inter alia* buvo prašoma ištirti įstatymo, kuriame nenumatyta teisinis reguliavimas vietoje teisinio reguliavimo, kurį Konstitucinis Teismas anksčiau buvo pripažinęs prieštaraujančiu Konstitucijai, konstitucingumą, konstatavo, kad Konstitucinis Teismas tiria ir tą teisinį reguliavimą, kuris teisės aktuose yra įtvirtintas eksplicitiškai, *expressis verbis*, ir tą, kuris teisės aktuose yra įtvirtintas implicitiškai ir aiškinant teisę yra išvedamas iš eksplicitinių teisės nuostatų. Tačiau Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją turintis išimtinis įgaliojimus tirti ir priimti sprendimus dėl bet kokių Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės teisėkūros sprendimų (veiksmų) padarinių – teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, pagal Konstituciją neturi įgaliojimų tirti

valstybės institucijų, kurių teisės aktų atitiktį aukštesnės galios teisės aktams jis tiria, teisėkūros sprendimų nepriėmimo – vengimo, delsimo priimti tokius sprendimus, taip pat kokių nors kitų motyvų nulemtu neveikimo, net jeigu teisės sistemoje dėl šio neveikimo atsiranda spragų ar kitų neapibrėžčių. Subjektai, turintys teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, negali ginčyti vengimo, delsimo priimti tokius teisėkūros sprendimus ar kokių nors kitų motyvų nulemtu neveikimo, dėl kurio nėra išleisti atitinkami teisės aktai, taip pat ir tokie, kurie turi būti išleisti, kad, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo aktus, būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris atitiktų Konstituciją ar kitus aukštesnės galios teisės aktus.

Pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalį Konstitucinis Teismas taip pat teikia jo kompetencijai priskirtas išvadas:

- ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus: šiuo atveju Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius ar Respublikos Prezidentą (Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada), t. y. iš esmės Konstitucinis Teismas tiria Vyriausiosios komisijos akto teisėtumą (ar Vyriausioji rinkimų komisija nepažeidė rinkimų įstatymų)⁵;

- ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti savo pareigas: šiuo klausimu į Konstitucinį Teismą Seimas kreipiasi nutarimu, priimtu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma; prie Seimo nutarimo turi būti pridėta Seimo patvirtintos gydytojų komisijos išvada;

- ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai: tai vienintelis atvejis, kai Konstitucinis Teismas vykdo išankstinę konstitucinę kontrolę, nes pagal Seimo arba Respublikos Prezidento kreipimąsi tarptautinių sutarčių atitikimą Konstitucijai Konstitucinis Teismas gali tirti ir prieš jas ratifikuojant;

- ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

6. a) Ar parlamentas arba vyriausybė (jei tai nustatyta) nedelsiant imasi taisyti įstatymą (ar kitą aktą, kuris buvo pripažintas nekonstituciniu), kad jį suderintų su Konstitucija po atitinkamo konstitucinio teismo nutarimo? Jei taip, per kokį terminą jie tai turi padaryti? Ar tam numatyta speciali procedūra? Jei ne, nurodykite alternatyvas. Duokite pavyzdžių.

⁵ Žilys J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstitucinėje sistemoje // Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisų apsauga, savivalda. Kolektyvinė monografija. Vilnius, MRU leidybos centras, 2007. P. 262-294.

Konstitucinio Teismo priimti nutarimai yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, sukelia atitinkamus teisės sistemos pokyčius. Pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį įstatymo (jo dalies) negalima taikyti nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad šis įstatymas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnį, visos valstybės institucijos bei jų pareigūnai privalo panaikinti savo priimtus poįstatyminius aktus ar jų nuostatas, kurie pagrįsti pripažintu nekonstituciniu teisės aktu. Neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo. Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo įstatymas (jo dalis) pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, teisės sistemoje gali atsirasti įvairių neapibrėžčių, *lacunae legis* – teisinio reguliavimo spragų, net vakuumas. Tuomet būtina įstatyminį reguliavimą pakoreguoti taip, kad būtų pašalintos teisinio reguliavimo spragos, kitos neapibrėžtys, kad teisinis reguliavimas taptų aiškus, darnus (Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas). Akivaizdu, kad tokios situacijos, kai teisės sistemoje atsiranda teisinio reguliavimo spragų, konstituciškai yra netoleruotinos, todėl įstatymų leidėjui kyla pareiga nedelsiant imtis veiksmų, kad teisės aktai, kuriuos Konstitucinis Teismas savo nutarimu pripažino prieštaraujančiais Konstitucijai, taigi negaliojančiais, būtų ištaisyti (pakeisti taip, kad naujai nustatytas teisinis reguliavimas neprieštarautų aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai), o teisinio reguliavimo spragos užpildytos. Ši konstitucinė įstatymų leidėjo pareiga įtvirtinta Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime). Minėtas teisinio reguliavimo vakuumas gali būti visiškai likviduotas tik Seimui padarius atitinkamus įstatymo pakeitimus ir (arba) papildymus. Jeigu tam prireiktų daugiau laiko, Seimui kyla pareiga įstatymu nustatyti laikiną teisinį reguliavimą.

Ilgą laiką teisės aktuose nebuvo nustatyta jokia procedūra ar terminai, kurių turėtų laikytis teisėkūros subjektai, taisydami Konstitucinio Teismo prieštaraujančiais Konstitucijai pripažintus teisės aktus.

Nuo 2002 m. Seimo statute Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų ir sprendimų įgyvendinimui yra skirtas atskiras skirsnis, numatantis Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriais tam tikras teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, įgyvendinimo procedūrą ir konkrečius terminus. Siekiant užtikrinti, kad Konstitucinio Teismo nutarimai būtų tinkamai įgyvendinami ir kad Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas būtų pakeistas, Seime atsakingu už šią procedūrą paskiriamas vienas iš Seimo pirmininko pavaduotojų. Kaip numatyta Seimo statuto 181² straipsnyje, Seimo kanceliarijos Teisės departamentas per 1 mėnesį nuo Konstitucinio Teismo

nutarimo gavimo dienos pateikia atitinkamus siūlymus dėl šio nutarimo įgyvendinimo Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui, kuris gautą Konstitucinio Teismo nutarimą apsvarsto ne vėliau kaip per 2 mėnesius nuo nutarimo gavimo Seime. Ne vėliau kaip per 4 mėnesius Seime atitinkamas komitetas ar šiuo tikslu sudaryta darbo grupė parengia ir pateikia Seimui svarstyti to Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo (ar jo dalies) arba kito Seimo priimamo akto (ar jo dalies) pakeitimo projektą. Jeigu projektas sudėtingas, Seimo valdyba gali jo parengimo terminą pratęsti, bet ne ilgiau kaip iki 12 mėnesių. Įstatymo (ar jo dalies) pakeitimo projektą gali būti pasiūlyta rengti Vyriausybei. Konstitucijai prieštaraujančių įstatymų pakeitimų projektai, parengti įgyvendinant Konstitucinio Teismo nutarimus, parlamente svarstomi ir priimami laikantis bendros Seimo statute nustatytos įstatymų priėmimo procedūros.

Įstatymų leidėjas, leisdamas naujus, keisdamas, papildydamas galiojančius įstatymus, negali neatsižvelgti į oficialiai paskelbtame ir įsigaliojusiam Konstitucinio Teismo nutarime išdėstytą Konstitucijos nuostatų sampratą, kitus teisinius argumentus. Taigi, siekdamas suderinti atitinkamą teisės aktą su Konstitucija, įstatymų leidėjas turi remtis Konstitucinio Teismo nutarime pateiktu konstitucinių normų ir principų aiškinimu, atsižvelgti į nutarime nurodytas teisinio reglamentavimo spragas, neatitikimus, kitus trūkumus.

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas, siekdamas akcentuoti būtinybę nedelsiant ištaisyti Konstitucijai prieštaraujančius teisės aktus ir pakeisti juos taip, kad naujai priimtas teisinis reguliavimas būtų suderinamas su Konstitucija, yra pabrėžęs, kad Konstitucija netoleruoja tokios situacijos, kai atitinkamas teisėkūros subjektas (*inter alia* įstatymų leidėjas) vengia, delsia priimti atitinkamus įstatymus, kitus teisės aktus, kuriais, vadovaujantis Konstitucinio Teismo nutarimuose pateikta Konstitucijos nuostatų oficialia samprata, būtų atitinkamai pakoreguotas teisinis reguliavimas, kuris Konstitucinio Teismo nutarimu buvo pripažintas prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai. Tokia situacija ypač netoleruotina tada, kai, įsigaliojus Konstitucinio Teismo nutarimui, kuriuo tam tikras teisės aktas (jo dalis) buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai (ar kitam aukštesnės galios teisės aktui), teisės sistemoje atsiranda *lacuna legis*, teisės spraga, t. y. kai tam tikri visuomeniniai santykiai lieka teisiškai nereguliuojami, nors, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti teisiškai sureguliuoti (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d., 2008 m. vasario 1 d. sprendimai). Šiame pranešime jau buvo minėtas Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, priimtas byloje, kurią inicijavo vienas iš apylinkės teismų, užginčijęs įstatymą, kurio nuostatą Konstitucinis Teismas jau buvo pripažinęs antikonstitucine, bet kurios įstatymų leidėjas nesiėmė taisyti. Teismui, kuris kreipėsi į Konstitucinį Teismą, kilo abejonių, ar tokia įstatymų leidėjo veikla, kai jis nesiėmė veiksmų įgyvendinti Konstitucinio Teismo nutarimą (kuriuo atitinkamas teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai) ir dėl to prieštaraujančiu Konstitucijai pripažintas teisės aktas nebuvo pakeistas, o valstybės teisės sistemoje susidarė spraga, neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis

Teismas šioje konstitucinės justicijos byloje dar sykį priminė, kad tokia situacija yra konstituciškai netoleruotina, bet konstatavo, kad jis neturi įgaliojimų tirti teisėkūros subjekto veiksmų nebuvimo (neveikimo) ir vertinti tai, ko nėra (teisės aktas, kurį Konstitucinis Teismas galėtų vertinti, apskritai nepriimtas), nes tas, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, Konstituciniame Teisme jau buvo tirtas ir antrą kartą byla dėl to paties dalyko yra negalima.

Praktikoje pasitaiko ir tokie atvejai, kai įstatymų leidėjui yra suteikiama daugiau laiko, nei numatyta Seimo statute, tam, kad būtų padaryti atitinkami prieštaraujančiu Konstitucijai pripažinto teisės akto ar jo dalies pakeitimai. Tai įmanoma tada, kai Konstitucinis Teismas tame pačiame nutarime, kuriame teisės aktas pripažįstamas neatitinkančiu Konstitucijos, atideda oficialų savo nutarimo paskelbimą. Tai reiškia, kad tirtas teisinis reguliavimas ir toliau galioja tol, kol Konstitucinio Teismo nutarimas bus oficialiai paskelbtas, nors ir buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Įstatymų leidėjas, žinodamas, kad nuo tam tikros dienos tas teisinis reguliavimas neteks galios, turi galimybę iš anksto apsvarstyti ir pasirengti jo pakeitimui. Konstitucinis Teismas gali atidėti savo nutarimo oficialų paskelbimą, jeigu tai būtina, kad įstatymų leidėjas turėtų laiko pašalinti tas *lacunae legis*, kurios atsirastų, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir jeigu jos sudarytų prielaidas iš esmės paneigti tam tikras Konstitucijos ginamas, saugomas vertybes. Minėtas Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo atidėjimas – iš Konstitucijos kylanti prielaida išvengti tam tikrų visuomenei ir valstybei, žmonių teisėms ir laisvėms nepalankių padarinių, kurie galėtų atsirasti, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir tą jo oficialaus paskelbimo dieną įsigaliojūt (Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d., 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimai). Taigi, atsižvelgiant į tai, kad kai kurių teisės spragų pašalinimui objektyviai reikia daugiau laiko, nei numatyta įprasta tvarka taikomoje procedūroje, taip pat siekiant išvengti situacijų, kurios iš esmės sutrikdytų valstybės valdymą ar kitaip paneigtų tam tikras Konstitucijos saugomas ir ginamas vertybes, ar pareikalautų itin didelių valstybės biudžeto išlaidų, įstatymų leidėjui yra suteikiama daugiau laiko apsvarstyti ir pakeisti Konstitucijai prieštaraujančiu pripažintą teisinį reguliavimą. Konstitucinis Teismas yra ne sykį atidėjęs oficialų savo nutarimų paskelbimą. Pavyzdžiui, tai buvo padaryta Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarime, kuriame Konstitucinis Teismas nagrinėjo įstatymo dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo konstitucingumą ir prieštaraujančiomis Konstitucijai pripažino nuostatas, reguliuojančias piniginių kompensacijų už turėtą nuosavybę mokėjimą, nes nusprendė, kad šio nutarimo įgyvendinimas yra susijęs su valstybės biudžeto sudarymu, valstybės finansinių išteklių atitinkamu perskirstymu, ir jei nutarimas būtų paskelbtas iškart, nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą įstatyminiame reguliavime atsirastų tokių neapibrėžčių ir teisinio reguliavimo spragų, dėl kurių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimas būtų iš esmės sutrikdytas, gal net laikinai nutrūktų ir valstybė negalėtų tinkamai ir laiku įvykdyti prisiimtų įsipareigojimų. Konstitucinis

Teismas nutarimo oficialų paskelbimą atidėjo ir vienoje iš paskutinių savo bylų, kurioje nutarimas buvo priimtas 2010 m. birželio 29 d. Šioje byloje prieštaraujančiomis Konstitucijai buvo pripažintos nuostatos, reguliuojančios teisėjų valstybinių pensijų apskaičiavimą ir mokėjimą. Teismas nutarimo oficialų paskelbimą atidėjo beveik pusei metų, pažymėjęs, kad jei nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, susidarytų teisėjų valstybinių pensijų teisinio reguliavimo vakuumas, kuris iš esmės sutrikdytų teisėjų valstybinių pensijų skyrimą.

Įstatymų leidėjui pareiga taisyti atitinkamą teisės aktą kyla ne tik tada, kai Konstitucinis Teismas pripažįsta tam tikras teisės akto nuostatas nesuderinamas su Konstitucija, bet ir tada, kai konstatuoja, kad atitinkamas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai dėl to, kad jame nėra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų ir atsižvelgiant į visuomeninių santykių turinį, privalo būti nustatytas būtent tame teisės akte, nes to reikalauja Konstitucija (arba kuris nors kitas aukštesnės galios teisės aktas, kurio atžvilgiu vertinama tiriamojo žemesnės galios teisės akto atitiktis). Tokiu legislatyvinės omissijos atveju Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad ši situacija visuomet yra atitinkamą teisės aktą išleidusio teisėkūros subjekto veiksmo, o ne jo neveikimo padarinys, tad šiam teisėkūros subjektui kyla pareiga tokią situaciją nedelsiant ištaisyti.

Pažymėtina, kad Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą, kuriuo atitinkama teisės norma pripažįstama prieštaraujančia Konstitucijai ne visa apimtimi, o tik tam tikra turinio dalimi, neretai teisėkūros subjektui nėra būtina taisyti minėtą teisės aktą (jo dalį), nes iš teisės sistemos yra pašalinama tik tam tikra atitinkamos nuostatos norminio turinio dalis, o Konstitucijai neprieštaraujančia apimtimi nuostata iš esmės ir toliau gali būti taikoma⁶. Vis tik dažniausiai koreguoti tirtą teisės normą yra tikslinga bei pageidautina dėl teisinio aiškumo ir tikslumo, suderinant ją su Konstitucinio Teismo nutarime pateiktu nuostatų aiškinimu, tačiau tai yra neprivaloma, jei įstatymų leidėjas mano, kad net susiaurinus teisės normos apimtį, ji ir toliau atspindi jo valią ir taikoma Konstitucijai neprieštaraujančia apimtimi tinkamai reguliuoja tuos visuomeninius santykius, kuriems buvo skirta.

Išanalizavus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bylų statistiką iki 2010 m. rugsėjo mėnesio, matyti, kad iš 144 nutarimų, kuriais teisės aktai buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, yra įgyvendinta 72 procentai, tad galima teigti, kad Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimai įgyvendinami pakankamai sėkmingai.

**6. b) Ar parlamentas gali pripažinti negaliojančiu konstitucinio teismo sprendimą?
Patikslinkite kokiomis sąlygomis.**

⁶ Staugaitytė V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai ir jų poveikio teisės sistemai bei teisės taikymo praktikai ypatumai// Konstitucinė jurisprudencija, 2007, Nr. 4. P. 254-281.

Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai, priimti klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai (nutarimai dėl nagrinėjamo teisės akto atitikimo Konstitucijai, sprendimai ir išvados), yra galutiniai ir neskundžiami. Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas Konstitucinio Teismo aktų visuotinis privalomumas: jie yra privalomi visoms valdžios įstaigoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Oficialiai paskelbti Konstitucinio Teismo aktai turi būti nedelsiant vykdomi. Visi teisės subjektai, taip pat įstatymų leidėjas, yra saistomi Konstitucinio Teismo anksčiau priimtų nutarimų. Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį (Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 5 dalis).

Taigi, parlamentas, kaip ir bet kuri kita valstybinės valdžios institucija, jokiais sąlygomis negali pripažinti negaliojančiu Konstitucinio Teismo sprendimo. Visuotinio privalomumo principas įpareigoja parlamentą, kaip ir visus kitus subjektus, nedelsiant (jei kitaip nenustatyta pačiame nutarime) vykdyti Konstitucinio Teismo nutarimą, ir nesuteikia teisės parlamentui apeiti priimtą Konstitucinio Teismo nutarimą, pakartotinai priimant identiško turinio teisės aktą ar jo dalį.

7. Ar yra numatyti kokie nors instituciniai bendradarbiavimo mechanizmai tarp konstitucinio teismo ir kitų institucijų? Jei taip, kokia šių kontaktų prigimtis/ kokios funkcijos ir įgaliojimai vykdomi iš abiejų pusių?

Teisės aktuose nėra numatyta jokių oficialių institucinio bendradarbiavimo mechanizmų tarp Konstitucinio Teismo ir kitų institucijų. Tačiau praktikoje retais atvejais egzistuoja neoficialūs tarpinstituciniai ryšiai.

II. Konstitucinio Teismo sprendimai valstybės valdžios institucijų ginčiuose dėl kompetencijos

Kiekvienoje demokratinėje konstitucinėje santvarkoje valstybės valdžios institucijų kontrolė yra kertinis elementas, siekiant užkirsti kelią piktnaudžiavimui įgaliojimais, bandymams kitos institucijos sąskaita išplėsti savo galių ribas, institucinį interesą iškelti aukščiau žmogaus teisių ir laisvių. Tad Konstitucinio Teismo santykį su valstybės valdžios institucijomis atskleidžia ne tik jo turimi įgaliojimai tikrinti priimtų teisės aktų atitiktį aukščiausiai šalies teisei – Konstitucijai, bet ir Konstitucinio Teismo vaidmuo palaikant pusiausvyrą tarp valstybės valdžios institucijų, prižiūrint, kad valstybės valdžios institucijos savo funkcijas vykdytų joms priskirtos kompetencijos ribose. Konstitucijoje kiekvienai valdžios institucijai yra nustatyta jos paskirtą atitinkanti kompetencija, kurios konkretus turinys priklauso nuo tos institucijos vietos bendroje valdžių sistemoje ir jos

santykio su kitomis valdžiomis, nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų ir jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais. Konstitucijoje tiesiogiai nustačius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti, tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu (*inter alia* Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d., 2006 m. birželio 6 d., 2009 m. kovo 2 d., nutarimai).

Tačiau valstybinės valdžios institucijų savarankiškumas ir jų funkcijų atskyrimas nereiškia, kad jos nesusijusios viena su kita. Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžių sąveikos modelį apibūdina ir valstybės valdžių (jų institucijų) tarpusavio kontrolė bei atsvara, neleidžianti vienai valstybės valdžiai dominuoti kitos (kitų) atžvilgiu, ir jų bendradarbiavimas, žinoma, neperžengiant Konstitucijos nustatytų ribų – neįsiterpiant į kitos valstybės valdžios įgaliojimų vykdymą (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius ir funkcijas, valstybės valdžios institucijų veikla grindžiama jų bendradarbiavimu, todėl jų tarpusavio sąveika apibūdinama kaip tarpfunkcinė partnerystė (Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas). Egzistuojant valdžios institucijų tarpusavio sąveikai, neišvengiami ir tam tikri jų tarpusavio ginčai. Jiems gali turėti įtakos ta aplinkybė, kad skirtingose valdžios institucijose vyrauja skirtingų politinių pažiūrų atstovai, kompromisų paieškos įgūdžių trūkumas ar kartais pasitaikantis Konstitucijoje įtvirtintų normų, apibrėžiančių pagrindinius valstybės valdžios institucijų funkcionavimo bruožus, dviprasmiškas ir nevienodas aiškinimas. Konstitucinis Teismas, užtikrindamas Konstitucijos viršenybę valstybės teisės sistemoje, kartu atlieka ir savotišką prižiūrėtojo vaidmenį, siekdamas užtikrinti tinkamą valstybės valdžių funkcionavimą. Konstitucinio Teismo, nagrinėjančio pareiškėjų prašymus, akiratyje nuolat atsiranda valdžios institucijų įgaliojimų klausimas, Vyriausybės ir Seimo, Seimo ir Prezidento galių atribojimas, jų tarpusavio santykiai.

1. Kokie yra organinių teisminių ginčų (konstitucinio pobūdžio teisinių ginčų tarp valdžios institucijų) charakteringi bruožai?

Lietuvos teisinėje sistemoje ir teisės doktrinoje organinių teisminių ginčų (*angl. organic litigations, franc. conflits juridiques de nature organique*) sąvoka nėra vartojama. Nėra nustatytos ir specialios procedūros, taikytinos tokių ginčų nagrinėjimui, nenumatyti subjektai, galintys būti tokių ginčų šalimis, tad apibūdinti tokiems ginčams būdingus bruožus nelengva. Tačiau būtų klaidinga teigti, kad tokie ginčai Lietuvoje apskritai nėra sprendžiami. Nors Konstitucijos nuostatose, kuriose yra įtvirtinta Konstitucinio Teismo kompetencija, nėra *expressis verbis* numatytas Konstitucinio Teismo įgaliojimas spręsti teisminius ginčus dėl valstybės institucijų kompetencijos, Konstituciniam Teismui ne kartą teko nagrinėti sudėtingas valstybės valdžios institucijų santykių problemas. Tai

daroma įgyvendinant pagrindinę Konstitucinio Teismo kompetenciją – vykdant teisės aktų konstitucingumo (teisėtumo) kontrolę,

Dažniausiai tokie konstituciniai ginčai sietini su valstybės valdžios institucijų kompetencijos atribojimu ir Konstitucijoje institucijoms suteiktų įgaliojimų įgyvendinimu, įgaliojimų ribomis. Bylų, kuriose tenka spręsti valstybinių institucijų tarpusavio ginčus, pobūdis priklauso nuo pareiškėjo, kuris kreipdamasis į Konstitucinį Teismą formuluoja tyrimo ribas, apimtį, iškelia konkrečius klausimus. Analizuojant Konstitucinio Teismo gautus prašymus matyti, kad vienais atvejais formuluojamas konkretus prašymas, nurodant ne tik Konstitucijos straipsnius, bet ir tam tikrus konstitucinio reguliavimo aspektus, kurie turėtų būti paliesti nagrinėjant bylą, kitais atvejais prašymas abstraktesnis, iškeliantis tam tikrą problemą ir paliekantis Konstituciniam Teismui laisvę pačiam rasti sprendimą.

Didžioji dauguma Konstitucinio Teismo sprendžiamų ginčų tarp valstybės valdžios institucijų yra susiję su konstitucinio valdžių padalijimo principo aiškinimu ir taikymu. Prašymuose ištirti teisės aktų, kuriuose yra įtvirtinti valstybės valdžios institucijų įgaliojimai ir reguliuojami jų tarpusavio santykiai, konstitucingumą, šis principas gali būti nurodomas tiesiogiai arba gali būti numanomas. Akivaizdu, kad tik konstitucinės valdžių struktūros kontekste galima išspręsti tarp institucijų kilusį ginčą ir rasti atsakymus į jas supriešinusius klausimus, tad konstitucinis valdžių padalijimo principas tokio pobūdžio konstituciniuose ginčiuose yra esminis išėities taškas.

Neretai valstybės institucijų ginčai turi grynai politinį pobūdį, atsiradusį dėl to, kad atskirose valdžios institucijose dominuoja skirtingos politinės jėgos. Kartais valstybės institucijų kreipimaisi į Konstitucinį Teismą naudojami netgi kaip teisinis politinės kovos įrankis, pavyzdžiui, opozicijai siekiant įrodyti, kad valdantieji priima konstitucinių nuostatų neatitinkančius teisės aktus arba siekiant sustabdyti tam tikrų sprendimų priėmimą. Tokį ginčą pagrindus teisiniais argumentais ir perdavus jį Konstituciniam Teismui, jis virsta teisiniu, taip užtikrinant teisės viršenybę valstybės valdyme. Politinio ginčo pavirtimas teisiniu, suvokiant teisės galimybių ribas, yra garantija, kad tarpinstituciniai santykiai neatves aklavietėn, kai supriešintos institucijos savo ginčus sprendžia naudodamosi bet kokiomis priemonėmis.⁷

2. Nurodykite, ar konstitucinis teismas yra kompetentingas spręsti tokius ginčus.

Kaip minėta, Konstitucijos 102 ir 105 straipsniuose, kuriuose apibrėžta Konstitucinio Teismo kompetencija ir įtvirtinti Teismo įgaliojimai tirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai, nėra įvardyta Konstitucinio Teismo kompetencija tirti valstybės institucijų tarpusavio ginčus. Tokios kompetencijos nėra numatyta ir Konstitucinio Teismo įstatyme. Nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme nenumatytos ir kokios nors ypatingos procedūros byloms, kuriose nagrinėjami valstybės valdžios institucijų įgaliojimų, jų ribų nustatymo, tarpusavio santykių klausimai. Lietuvos

⁷ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: TIC, 2003.. P. 176.

teisės sistemoje yra įtvirtinta Konstitucinio Teismo kaip pagrindinio Konstitucijos sergėtojo, o ne institucijų tarpusavio ginčų arbitro koncepcija. Tačiau ir užtikrindamas Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje, Teismas negali išvengti ginčų, kylančių tarp institucijų, kurių veiklos pagrindai nustatyti Konstitucijoje, sprendimo.

Lietuvoje šie ginčai nagrinėjami sprendžiant konkrečių teisės aktų atitikties Konstitucijai ar įstatymams klausimus. Plačiaja prasme valstybės valdžios institucijų įgaliojimų bei funkcionavimo klausimus Konstitucinis Teismas sprendžia kiekvienoje byloje, nes visi Konstitucinio Teismo priimti nutarimai yra susiję su valdžios ribų klausimu – visais jais tikslinamos konkretų teisės aktą priėmusios institucijos galių ribos, visi jie daro tiesioginę įtaką valstybės valdžios institucijų vykdomoms funkcijoms; siaurąja prasme Konstitucinis Teismas valstybės valdžios institucijų konstitucinio funkcionavimo ribas užtikrina nagrinėdamas bylas, kuriose sprendžiamas klausimas, ar ginčijamas teisės aktas (jo dalis) atitinka tą Konstitucijos dalį, kurioje tiesiogiai nustatyta valstybės valdžios institucijų organizacija ir funkcionavimas, jų tarpusavio sąveika⁸. Kaip tik šiose bylose tiesiogiai nagrinėjama, koks yra valstybės valdžios institucijų įgaliojimų tarpusavio santykis, ar teisingai nustatytos jų įgaliojimų ribos. Būtent ginčo turinys, tam tikros Konstitucijos reguliavimo srities atskyrimas leidžia kalbėti apie Konstitucinio Teismo veiklą apsaugant valstybės valdžios institucijų kompetenciją.

Iš tiesų nėra svarbu, ar ginčai tarp valstybės valdžios institucijų dėl jų įgaliojimų ir kompetencijos sudaro formalią Konstitucinio Teismo jurisdikcijos sritį, ar ne. Kiekvienu atveju siekiama to paties tikslo – Konstitucijoje įtvirtinto valstybės valdžios modelio funkcionavimo, institucijų konstitucinės pusiausvyros.

3. Kokios valdžios įstaigos gali dalyvauti tokiuose ginčiuose?

Žr. atsakymą į šio skyriaus 4 klausimą.

4. Kokios (juridinių) aktų ar veiksmų rūšys gali sukelti tokius ginčus: ar jie susiję tik su institucijų tarpusavio ginčiais dėl kompetencijos ar jie kyla ir tais atvejais, kai viena institucija suabejoja kitos institucijos priimto teisės akto konstitucingumu? Ar jūsų konstitucinis teismas yra priėmęs nutarimų tokiuose ginčiuose? Prašom pateikti pavyzdžių.

Lietuvoje Konstitucinis Teismas nagrinėja valdžios institucijų tarpusavio ginčus tirdamas tokių teisės aktų atitikties Konstitucijai ir (arba) įstatymams, kuriuose neaiškiai įtvirtinti valdžios institucijų įgaliojimai, jų ribos, vykdomos funkcijos, institucijų tarpusavio sąveika, galiausiai tokių, kurie parodo, kaip institucijos naudojasi joms priskirtais įgaliojimais ir ar jos veikia savo kompetencijos ribose (pavyzdžiui, Vietos savivaldos įstatymas, kuriame apibrėžiamas kompetencijos pasidalijimas tarp valstybės valdžios ir vietos savivaldos institucijų, Vyriausybės

⁸ Ibid. P. 58.

įstatymas ir pan.). Dėl tokių teisės aktų į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tiek politinės valdžios institucijos, tiek teismai, nagrinėjantys konkrečią bylą. Pagrindinis Konstitucinio Teismo tikslas tokioje byloje yra išnagrinėti ginčijamo teisės akto konstitucingumo klausimą, o ginčo dėl kompetencijos ribų ar įgaliojimų viršijimo išsprendimas bus tokio tyrimo padarinys.

Nereti ir tie atvejai, kai gindama valstybės ar visuomenės interesus į Konstitucinį Teismą kreipiasi viena iš valdžios institucijų, dėl tam tikrų priežasčių (įgaliojimų viršijimo, įsiterpimo į kitos institucijos kompetenciją) suabejojusi kitos institucijos priimto teisės akto konstitucingumu, tik tokie institucijų kreipimaisi nėra tiesiogiai įvardijami kaip institucijų tarpusavio ginčai. Konstitucinis Teismas yra gavęs ne vieną Seimo ar jo narių grupės prašymą ištirti Vyriausybės priimto nutarimo teisėtumą (pavyzdžiui, viena iš neseniai nagrinėtų konstitucinės justicijos bylų buvo inicijuota Seimo prašymu ištirti Vyriausybės nutarimą „Dėl pritarimo akcinės bendrovės „Lietuvos dujos“ valstybei nuosavybės teise priklausančių 34 procentų akcijų pirkimo–pardavimo sutarties, šios sutarties priedų, taip pat akcininkų sutarties projektams“ bei „Dėl ilgalaikės gamtinių dujų tiekimo sutarties tarp akcinės bendrovės „Lietuvos dujos“ ir atvirosios akcinės bendrovės „Gazprom“ papildymo projekto“ atitiktį Konstitucijai; Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 26 d. nutarimas) ar Prezidento dekreto atitiktį Konstitucijai ir (arba) įstatymams (pavyzdžiui, Seimo narių grupės prašymu tirtas Respublikos Prezidento dekreto „Dėl Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių piliečių apdovanojimo Lietuvos valstybės ordinais ir medaliais Valstybės (Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo) dienos proga“ teisėtumas; Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas). Tiesa, tokie kreipimaisi nėra dažni: iš Seimo *in corpore* per visą Konstitucinio Teismo veiklos laikotarpį yra gauti 4 prašymai dėl Prezidento priimtų teisės aktų atitikties Konstitucijai ir 3 prašymai dėl Vyriausybės priimtų teisės aktų teisėtumo. Vyriausybės priimtus teisės aktus Konstituciniame Teisme dažniau ginčija Seimo narių grupė, nes pagal Konstituciją į Konstitucinį Teismą gali kreiptis ir ne mažiau kaip 1/5 Seimo narių (iš viso gauti 45 tokie prašymai). Vyriausybė įstatymus ir kitus Seimo priimtus teisės aktus, o Prezidentas Vyriausybės leidžiamus teisės aktus Konstituciniame Teisme ginčija retai (iš viso gauti 2 Prezidento kreipimaisi ir 3 Vyriausybės kreipimaisi).

Konkrečiuose Konstitucinio Teismo nutarimuose atskleidžiami įvairūs parlamento, Prezidento ir Vyriausybės įgaliojimų, šių institucijų vykdomų funkcijų, jų tarpusavio santykių reguliavimo atitikties Konstitucijai aspektai. Netiesiogiai sprendžiant kilusius ginčus tarp valstybės valdžios institucijų, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje priimant sprendimus dėl atitinkamų teisės aktų atitikties Konstitucijai formuojama jų tarpusavio santykių doktrina:

– konstatuojant, kokiai valdymo formai priskirtinas aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų struktūros bei santykių modelis: pavyzdžiui, 1998 m. sausio 10 d. nutarime Konstitucinis Teismas Vyriausybės prašymu tirdamas Seimo priimto nutarimo, kuriuo patvirtinta Vyriausybės programa 1997-2000 metams, atitiktį Konstitucijai, pažymėjo, kad „pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytą valdžios institucijų kompetenciją Lietuvos valstybės valdymo modelis

priskirtinas parlamentinės respublikos valdymo formai. Kartu pabrėžtina, kad mūsų valstybės valdymo formai būdingi ir kai kurie vadinamosios mišriosios (pusiau prezidentinės) valdymo formos ypatumai. Tai atsispindi Seimo, valstybės vadovo – Respublikos Prezidento, Vyriausybės įgaliojimuose bei jų tarpusavio santykių teisinėje konstrukcijoje. Lietuvos konstitucinėje sistemoje yra įtvirtintas Vyriausybės atsakingumo Seimui principas, lemiantis atitinkamą Vyriausybės sudarymo būdą“;

– apibrėžiant institucijų tarpusavio sąveikos principus : pavyzdžiui, tame pačiame 1998 m. sausio 10 d. nutarime Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius ir funkcijas valstybės institucijų veikla grindžiama jų bendradarbiavimu, todėl jų tarpusavio sąveika apibūdintina kaip tarpfunkcinė partnerystė. Vienas iš valstybės institucijų bendradarbiavimo užtikrinimo būdų yra vyriausybės atsakingumo parlamentui principas, įtvirtintas daugelio Europos valstybių konstitucijose“;

– nustatant valstybės valdžios institucijų įgaliojimų ribas: pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra konstatavęs, kad Lietuvoje yra negalima deleguoti įstatymų leidyba ir Vyriausybė neturi teisės priimti įstatymų, o tik poįstatyminius teisės aktus; kad draudžiama perduoti, perimti ar atsisakyti Konstitucijoje tiesiogiai nustatytų valstybės valdžios įgaliojimų, draudžiama juos riboti ar koreguoti įstatymais ir kitais teisės aktais, išskyrus pačios Konstitucijos pakeitimą;

– atribojant Seimo ir Vyriausybės įgaliojimus sudarant ir vykdant valstybės biudžetą: pavyzdžiui, 2002 m. sausio 14 d. nutarime konstatuota, kad rengiant (sudarant) valstybės biudžeto projektą ir svarstant bei tvirtinant valstybės biudžetą Seimo, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos, ir Vyriausybės, kaip vykdomosios valdžios institucijos, įgaliojimai yra atskirti: rengti (sudaryti) valstybės biudžeto projektą yra Vyriausybės, ir tik jos, teisė ir pareiga, o svarstyti ir įstatymu tvirtinti Vyriausybės pateiktą valstybės biudžeto projektą yra tik Seimo kompetencija; kad vykdomosios valdžios institucijų aktai tegali būti valstybės biudžeto vykdymo aktai, kurie negali konkuruoti su valstybės biudžeto įstatymu, juo labiau jo pakeisti;

– išaiškinant Vyriausybės ir Prezidento įgaliojimus užsienio politikos vykdymo srityje: pavyzdžiui, 1995 m. spalio 17 d. nutarime pažymėta, kad ne tik Prezidentas, bet ir Vyriausybė turi įgaliojimus sudaryti tarptautines sutartis, nes jų neturint nebūtų įmanoma vykdyti užsienio politikos, tačiau tik Prezidentas turi teisę teikti Seimui ratifikuoti tarptautines sutartis ir tik tokios sutartys valstybės teisinėje sistemoje turi įstatymo galią;

– apibrėžiant įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžios įgaliojimus vykdant apkaltos procedūrą: 2004 m. kovo 31 d. išvadoje buvo pažymėta, kad tik Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, ar pareigūno, kuriam pradėta apkaltos procedūra, konkrečiais veiksmais šiurkščiai pažeista Konstitucija, o Seimui priklauso įgaliojimai spręsti šio pareigūno mandato panaikinimo ar pašalinimo iš pareigų klausimą;

– galiausiai, atribojant valstybės ir vietos savivaldos institucijų įgaliojimus: pavyzdžiui, 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime pažymėta, kad Lietuvoje skiriamos dvi viešosios valdžios sistemos – valstybės valdymas ir vietos savivalda; kad savivaldybėms Konstitucijoje priskirtų funkcijų vykdymo negali saistyti valstybinės valdžios institucijos.

Vienu ryškiausių Konstitucinio Teismo jurisprudencijos pavyzdžių sprendžiant valstybės valdžios institucijų tarpusavio ginčus yra jau ne kartą šiame pranešime cituotas ir daug mokslininkų diskusijų sukėlęs Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas. Konstitucinio Teismo buvo prašoma iširti, ar Seimo nutarimas, kuriuo pritarta Vyriausybės programai, neprieštarauja Konstitucijai dėl to, kad minėtu Seimo nutarimu buvo pritarta Vyriausybės programai, kurioje Vyriausybės veikla buvo numatyta iki Seimo kadencijos pabaigos, o ne iki Respublikos Prezidento įgaliojimų pabaigos, nors pagal Konstituciją, išrinkus naują Prezidentą, dirbančioji Vyriausybė gražina savo įgaliojimus naujai išrinktam Prezidentui. Konstitucinis Teismas, išlikdamas nešališku ginčo arbitru valstybės valdžios institucijų interesų sandūroje ir analizuodamas Vyriausybės sudarymo santykių teisinį reguliavimą, apibrėžė įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių įgaliojimų ribas Vyriausybės sudarymo procese. Šioje konstitucinės justicijos byloje buvo kilęs klausimas dėl naujai išrinkto valstybės vadovo įgaliojimų iš naujo pasirinkti Ministro Pirmininko kandidatūrą ir teikti Seimui ją tvirtinti. Konstitucinis Teismas išaiškino, kad naujai išrinkus Prezidentą ir Vyriausybei gražinus jam savo įgaliojimus, kaip tai numatyta Konstitucijos 92 straipsnio 4 dalyje, Prezidentas teikia Seimui tą pačią Ministro Pirmininko kandidatūrą, kuriai Seimas jau buvo pritaręs, siekdamas patikrinti, ar esamas Vyriausybės vadovas tebeturi Seimo pasitikėjimą. Jei parlamentas patvirtina savo pasitikėjimą esamu Ministru Pirmininku, Vyriausybė savo veiklą vykdo toliau ir naujas Ministras Pirmininkas neskiriamas. Teismas pabrėžė, kad formuojant Vyriausybę dalyvauja du subjektai – Prezidentas, teikiantis Ministro Pirmininko kandidatūrą Seimui, ir Seimas, tvirtinantis šią kandidatūrą bei pritariantis Vyriausybės programai. Tad pasibaigus vieno iš Vyriausybę sudariusių subjektų įgaliojimams, savo įgaliojimus gražina ir Vyriausybė. Tačiau Teismas išaiškino, kad Konstitucijos normose įtvirtinta, jog minėtų subjektų, formuojančių Vyriausybę, įtaka yra skirtingos reikšmės. Prezidentas parenka Ministro Pirmininko ir ministrų kandidatūras, o Seimas, pritardamas Vyriausybės programai, suteikia įgaliojimus jiems veikti. Todėl pasibaigus Seimo kadencijai formuojama nauja Vyriausybė, kurios programai pritaria naujai išrinktas Seimas. Tuo tarpu pasikeitus Prezidentui, Seimo pasitikėjimą tebeturinti Vyriausybė gali veikti toliau, o Vyriausybės įgaliojimų gražinimas naujai išrinktam Prezidentui tik suteikia jam teisę patikrinti, ar Seimas ir toliau pasitiki esama Vyriausybe, tačiau ne skirti naują Ministrą Pirmininką. Prezidentas turi įtakos Vyriausybės personalinei sudėčiai, bet nesprendžia, ar tokia Vyriausybė gali veikti – tai numatyta Konstitucijoje⁹. Be to, Konstitucijoje nenumatyta, kad išrinkus naują Prezidentą, Vyriausybė privalo atsistatydinti, priešingai nei po Seimo rinkimų.

⁹ Sinkevičius V. Vyriausybės įgaliojimų gražinimo išrinkus Respublikos Prezidentą konstitucinė doktrina: kai kurie argumentavimo aspektai // Jurisprudencija, 2009, t.4(118), p. 69.

Konstitucinis Teismas nusprendė, kad toks konstitucinis valdžios institucijų galių ir tarpusavio santykių nustatymas formuojant Vyriausybę atspindi Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžių padalijimo ir jų pusiausvyros principą bei parlamentinio valdymo modelį, kuriam priskirtina Lietuvos Respublika. Konstitucinio Teismo nutarimo rezoliucija, kad kvestionuotasis Seimo nutarimas neprieštarauja Konstitucijai, šiuo atveju atliko pagalbinį, „tarnybinį“ vaidmenį valstybės valdžios institucijų įgaliojimų aiškinimo kontekste¹⁰.

Taip pat reikėtų paminėti garsiąją Respublikos Prezidento apkaltos bylą, kurioje Konstitucinis Teismas 2004 m. kovo 31 d. pateikė išvadą dėl Prezidento veiksmų atitikties Konstitucijai. Šioje byloje Konstitucinis Teismas ne tik sprendė kilusį valstybinės valdžios institucijų – Seimo ir Prezidento – konfliktą, bet ir, vertindamas Prezidento veiksmus, pasinaudojo proga išaiškinti tam tikras Konstitucijos nuostatas bei atriboti Seimo, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos, ir Konstitucinio Teismo, kaip teisminės valdžios institucijos, įgaliojimus valstybės pareigūnų apkaltos procese. Konstitucinis Teismas šioje byloje pabrėžė, kad nors apkalta yra ypatinga parlamentinė procedūra, įgaliojimus apkaltos procese turi dvi institucijos – Seimas ir Konstitucinis Teismas. Pradėjęs apkaltos procedūrą, Seimas turi pareigą kreiptis į Konstitucinį Teismą, nes tik Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, ar konkrečiais valstybės pareigūno veiksmais buvo pažeista Konstitucija. Tačiau Konstitucinis Teismas, net ir konstatavęs, kad Konstitucija buvo šiurkščiai pažeista, negali spręsti, ar pašalinti tą pareigūną iš pareigų. Tai padaryti turi Seimas, gavęs Konstitucinio Teismo išvadą. Kaip pažymėta minėtoje Konstitucinio Teismo išvadoje, Seimas, spręsdamas, ar pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų, negali paneigti, negali pakeisti, negali kvestionuoti Konstitucinio Teismo išvados; Konstitucinio Teismo išvada, kad Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai, susaisto Seimą tuo atžvilgiu, kad pagal Konstituciją Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta – teisinį faktą, kad Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai, nustato tik Konstitucinis Teismas. Pasak buvusio Konstitucinio Teismo teisėjo E. Jarašiūno, šioje Konstitucinio Teismo išvadoje buvo išreikštas siekis apkaltos procedūroje stiprinti teisinį pradą ir atskleisti teisinės valstybės principo reikšmę¹¹.

5. Nurodykite teisės subjektus, kurie turi teisę inicijuoti teiseną konstituciniame teisme tokių ginčų sprendimui.

Subjektai, kurie gali kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto atitikties Konstitucijai, yra išvardyti Konstitucijos 106 straipsnyje. Teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ir kitų Seimo aktų atitikimo Konstitucijai turi Vyriausybė, ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo

¹⁰ Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo *obiter dicta*: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą // Politologija, 1998, t. 1. P. 3-94.

¹¹ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos // Jurisprudencija, 2006, t. 2 (80), P. 34-48.

narių, taip pat teismai, dėl Respublikos Prezidento aktų atitikimo Konstitucijai ir įstatymams į Konstitucinį Teismą turi teisę kreiptis ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių ir teismai, o dėl Vyriausybės aktų atitikimo Konstitucijai ir įstatymams į Konstitucinį Teismą gali kreiptis ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, teismai, taip pat Respublikos Prezidentas. Nors šiose konstitucinėse nuostatose nėra tiesiogiai minima, kad į Konstitucinį Teismą gali kreiptis visas Seimas kaip institucija, tokia išvada išplaukia iš sisteminio Konstitucijos nuostatų aiškinimo, *inter alia* iš Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalies, kurioje nustatyta, kad Seimo nutarimas kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar teisės aktas atitinka Konstituciją, sustabdo šio akto galiojimą. Taigi, neabejotinai Seimas *in corpore* taip pat turi įgaliojimus kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Minėta, jog Konstitucijoje nėra *expressis verbis* nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tiria valstybės valdžios institucijų tarpusavio ginčus; joje taip pat nėra numatytos specialios tokių ginčų tyrimo procedūros ir specialaus subjektų rato, galinčio inicijuoti teiseną Konstituciniame Teisme būtent tokių ginčų sprendimui. Visi Konstitucijos 106 straipsnyje išvardyti subjektai savo prašymuose gali kelti ir tokių ginčų ištyrimo bei įvertinimo klausimą, į kurį bus atsakyta vertinant konkretaus teisės akto atitiktį Konstitucijai ir (arba) įstatymams.

6. Kokia taikoma procedūra sprendimų priėmimui tokiuose ginčiuose?

Kaip jau buvo minėta, nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme nėra numatyta atskira speciali procedūra valstybės valdžios institucijų ginčų nagrinėjimui. Tokie ginčai sprendžiami pagal įprastą procedūrą tiriant konkretaus teisės akto atitiktį Konstitucijai ir (arba) įstatymams.

7. Kokius sprendimus konstitucinis teismas gali priimti nagrinėdamas tokią bylą? Pavyzdžiai.

Kadangi Lietuvoje institucijų tarpusavio ginčai yra sprendžiami tiriant konkretaus teisės akto atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas, išnagrinėjęs konstitucinės justicijos bylą, gali priimti vieną iš dviejų sprendimų: pripažinti, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, arba pripažinti, kad ginčijamas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai. Valstybės institucijų tarpusavio ginčo sprendimas nėra Konstitucinio Teismo tikslas nagrinėjamoje byloje, tai yra iš to išplaukiantis padarinys. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucinio Teismo nutarimas yra vientisas, kad nutarimo rezoliucinė dalis yra grindžiama motyvuojamosios dalies argumentais. Būtent Konstitucinio Teismo motyvuojamoje dalyje dažniausiai galima rasti atsakymą į institucijų ginčą sukėlusį klausimą.

Nagrinėdamas bylas, kuriose keliama valstybės valdžios institucijų tarpusavio santykių problema, Konstitucinis Teismas siekia atriboti konkrečiai valstybės valdžios institucijai pavestas

funkcijas, aiškiai nustatyti kiekvienos valstybės valdžios institucijos įgaliojimus bei apibrėžti Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytą institucijos teisių ir pareigų apimtį, tiksliai apibrėžti valstybės valdžios institucijų sąveikos mechanizmą. Konkrečioje byloje Konstitucinis Teismas sprendžia klausimą, ar buvo pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos atitinkamų valstybės valdžios institucijų įgaliojimų ribos, ir priima atitinkamą sprendimą. Kartu Teismas dažnai konstatuoja, kad buvo pažeistas ir konstitucinis teisinės valstybės principas, valstybės valdžių padalijimo principas, taip pat tos Konstitucijos nuostatos, kuriose yra apibrėžta valstybės valdžios institucijų kompetencija. Pavyzdžiui, viename iš naujausių – Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarime, kuriame buvo analizuojamas valstybinių apdovanojimų institutas, Konstitucinis Teismas, tirdamas Prezidento dekreto atitiktį Konstitucijai, atribojo Seimo ir Prezidento kompetenciją valstybinių apdovanojimų srityje ir konstatavo įstatymo, reguliavusio valstybinių apdovanojimų santykius, prieštaravimą Konstitucijos 84 straipsnio 22 punkto nuostatai, kad Respublikos Prezidentas skiria valstybinius apdovanojimus, 5 straipsnio 2 daliai (valdžios galias riboja Konstitucija), konstituciniam teisinės valstybės principui ta apimtimi, kuria buvo nustatyti parlamento Prezidiumo įgaliojimai teikti valstybės apdovanojimus.

8. Konstitucinio teismo tokio nutarimo įgyvendinimo būdai ir priemonės: kokių veiksmų imasi suinteresuotos valstybės valdžios institucijos po ginčo sprendimo? Pavyzdžiai.

Būtent tokių Konstitucinio Teismo nutarimų, kuriuose sprendžiami valstybės valdžios institucijų tarpusavio ginčai, įgyvendinimui speciali procedūra nėra numatyta. Tokie Konstitucinio Teismo nutarimai įgyvendinami įprasta tvarka: atitinkamas teisėkūros subjektas, kurio priimtas aktas buvo pripažintas antikonstituciniu, imasi priemonių, kad teisinis reguliavimas, įtvirtintas tame teisės akte, būtų pakeistas, jei to reikalauja Konstitucinio Teismo nutarimas. Priklausomai nuo to, kokius teisės akto pakeitimus sąlygoja priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas, teisės aktui tobulinti gali būti sudaromos įvairios darbo grupės, konsultuojamasi su įvairių sričių specialistais. Įgyvendinant Konstitucinio Teismo nutarimus, gali būti pakeičiamas, pataisomas ar papildomas teisės aktas, tam tikra jo dalis ar priimamas naujas teisės aktas.

Tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas jo kompetencijai priskirtais klausimais priima išvadą, Seimas Konstitucinio Teismo išvados pagrindu privalo priimti galutinį sprendimą. Antai jau minėtoje Seimo inicijuotos apkaltos Respublikos Prezidentui byloje Konstituciniam Teismui nustačius Prezidento veiksmais padarytus šiurkščius Konstitucijos pažeidimus (Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada), Seimas 2004 m. balandžio 6 d. pašalino Respublikos Prezidentą iš pareigų, taip įgyvendindamas Konstitucinio Teismo pateiktą išvadą. Tuo tarpu vienoje naujausių bylų Konstituciniam Teismui priėmus išvadą dviejų Seimo narių apkaltos procese ir pripažinus, kad jų abiejų veiksmais buvo šiukščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta Seimo nario priesaika

(Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada), Seimas slaptu balsavimu 2010 m. lapkričio 11 d. posėdyje vieno Seimo nario mandatą panaikino, o kito – paliko galioti, nepaisant to, kad šio Seimo nario veiksmus Konstitucinis Teismas taip pat pripažino prieštaraujančiais Konstitucijai.

III. Konstitucinių teismų nutarimų įgyvendinimas

Konstitucinio Teismo motyvuoti ir argumentuoti sprendimai, kuriuose vertinama atitinkamo teisės akto atitiktis Konstitucijai, negali egzistuoti tik popieriuje ar, geriausiu atveju, mokslinėse diskusijose. Konstitucinė jurisprudencija pirmiausia skirta skaityti ir aiškintis ne mokslininkams, o teismams ir teisėkūros institucijoms, siekiant išvengti antikonstitucinių teisės aktų valstybės teisės sistemoje. Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus pripažinti ginčytą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai ir tokiu būdu jį pašalinti iš valstybės teisės sistemos, tačiau jis negali pakoreguoti antikonstitucinio teisės akto, pakeisti jo ydingų nuostatų, taip pat negali jo panaikinti. Tai – teisėkūros subjekto, priėmusio prieštaraujančiu Konstitucijai pripažintą teisės aktą, pareiga.

Konstitucijoje nėra tiesiogiai numatyta jokių teisinių priemonių, kurios įpareigotų suinteresuotas institucijas nedelsiant įgyvendinti Konstitucinio Teismo sprendimus ir kurios leistų išvengti teisinio vakuumo susidarymo ar kitų nepageidautinų padarinių, galinčių kilti dėl staigaus Konstitucijai prieštaraujančių normų pašalinimo iš teisės sistemos.

Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų, o ypač tų, kuriais vienas ar kitas teisės aktas yra pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, įgyvendinimas priklauso nuo to teisės akto negaliojimo momento nustatymo. Lietuvoje prieštaraujančiu Konstitucijai pripažintas aktas negali būti taikomas (taigi, faktiškai netenka teisinės galios) nuo Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo dienos. Kitaip tariant, Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galia dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai yra nukreipiama tik į ateitį (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 13 d. sprendimas). Tokia konstitucinės kontrolės sistema siekiama sustiprinti visuomenės pasitikėjimą įstatymu, sukurti teisinio saugumo pojūtį ir išsaugoti pagarbą egzistuojančiai teisinei sistemai¹². Tiesa, ši taisyklė nėra absoliuti: Konstitucinio Teismo nutarimu antikonstituciniu pripažintas teisinis reguliavimas nebus taikomas ir iki minėto nutarimo priėmimo susiformavusiems teisiniams santykiams, jei bendrosios kompetencijos ar specializuotuose teismuose yra pradėta konkreti byla. Retroaktyviai turėtų veikti ir toks Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo prieštaraujančiu Konstitucijai pripažįstamas individualaus taikymo teisės aktas (pvz., Prezidento dekretas dėl pilietybės suteikimo, žr. Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimą dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto Nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ atitikimo Konstitucijai, kuriuo minėtas Prezidento dekretas buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai ta apimtimi, kuria buvo nustatyta, kad išimties tvarka

¹² Lapinskas K. Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų realizavimo problemos // Konstitucinės priežiūros institucijų sprendimų teisinės prigimties, galių ir realizavimo problemos. Vilnius, 1995. P.43-54.

Lietuvos Respublikos pilietybė suteikiama Jurij Borisov, gim. 1956 m. gegužės 17 d. Rusijoje, gyv. Lietuvoje, ir kurio pagrindū neteisėtai suteikta Lietuvos Respublikos pilietybė buvo atimta).

Pažymėtina, kad tie Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, kuriais teisės aktai pripažinti neprieštaraujančiais Konstitucijai, neturi būti kaip nors ypatingai vykdomi. Jie gali būti laikomi „besirealizuojančiais“¹³. Kita vertus, nederėtų užmiršti, kad baigiamieji Konstitucinio Teismo aktai yra vientisi, jų visos sudedamosios dalys yra tarpusavyje susijusios. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad „leidžiant naujus, keičiant, papildant jau priimtus įstatymus, kitus teisės aktus, juos leidžiančias valstybės institucijas saisto Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstyta Konstitucijos nuostatų samprata, kiti teisiniai argumentai“ (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2005 m. sausio 19 d. nutarimai, 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas). Taigi, valstybės valdžios institucijas ir kitus subjektus įpareigoja ne tik Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų rezoliucinė dalis, bet ir motyvuojamoje dalyje išdėstyti argumentai bei ten pat pateiktas Konstitucijos normų aiškinimas.

1. Konstitucinio Teismo nutarimai yra:

a) galutiniai

Konstitucinio Teismo priimti teisės aktai (nutarimai dėl teisės aktų atitikimo Konstitucijai, išvados ir sprendimai) yra **galutiniai ir neskundžiami** (Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalis). Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad ši nuostata taikoma visiems be išimties Konstitucinio Teismo priimtiems teisės aktams, kuriais baigiama konstitucinės justicijos byla, t. y. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra galutiniai ir neskundžiami nepriklausomai nuo to, ar tuos teisės aktus Konstitucinis Teismas atitinkamoje konstitucinės justicijos byloje priėmė iš esmės ištyręs teisės akto atitiktį Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), ar jos iš esmės netyręs, o deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuotu sprendimu atsisakęs nagrinėti prašymą arba nutraukęs pradėtą teiseną (bylą). Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai negali būti peržiūrėti, išskyrus tuos atvejus, kai būtinybė juos peržiūrėti kyla iš pačios Konstitucijos.

Aiškindamas šią Konstitucijos nuostatą dėl Konstitucinio Teismo aktų galutinumo ir neskundžiamumo, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog be kita ko ji reiškia ir tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai, kuriais yra baigiama konstitucinės justicijos byla, t. y. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams, neišskiriant nė paties Konstitucinio Teismo: Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, jie suvaržo Konstitucinį Teismą tuo atžvilgiu, kad jis negali jų pakeisti arba

¹³ Stačiokas S. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų vykdymas ir jų poveikis teisei sistemai. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo dešimtoji konferencija "Konstitucinių teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisei sistemai", Kaunas, 2006 m. birželio 7 - 10 d. P. 39-58.

jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas). Tokiu pagrindu negali būti joks oficialios konstitucinės doktrinos plėtojimas – nei ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose pateiktos Konstitucijos nuostatų sampratos papildymas naujais elementais (fragmentais), nei toks anksčiau suformuluotų oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimas, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama. Vienintelis pagrindas, kuriam esant Konstitucinio Teismo iniciatyva gali būti peržiūrėtas Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas, yra tai, kad paaiškėjo naujų esminių aplinkybių, kurios nutarimo priėmimo metu Konstituciniam Teismui buvo nežinomos.

Konstitucinio Teismo išvados yra atskira Konstitucinio Teismo priimamų aktų rūšis, pasižyminti tam tikrais ypatumais. Konstitucinis Teismas teikia išvadas jam Konstitucijoje priskirtais klausimais, o galutinį sprendimą, remdamasis šia išvada, priima Seimas. Tai, kad Konstitucinio Teismo išvada yra galutinė, reiškia, kad nei Seimas, priimdamas jo kompetencijai priskirtą sprendimą, nei jokia kita valstybės institucija niekaip negali paneigti, panaikinti ar pakeisti Konstitucinio Teismo išvados turinio, negali paneigti konstitucinės justicijos byloje fiksuotų faktų.

b) galimi apskūsti; jei taip, nurodykite, kokie juridiniai asmenys turi teisę pateikti skundą, galutinius terminus ir tvarką;

Konstitucinio Teismo nutarimai yra galutiniai ir neskundžiami (Žr. atsakymą į ankstesnį klausimą).

c) saistantys erga omnes;

Kaip jau minėta šiame pranešime, pagal Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalį įstatymas (ar jo dalis) negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad šis įstatymas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Visuotinį savo sprendimų privalomumą ne kartą yra akcentavęs ir Konstitucinis Teismas. Jis yra pabrėžęs, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas *erga omnes* konstitucinės kontrolės modelis, o atitinkamas Konstitucinio Teismo sprendimas turi *erga omnes* poveikį visai tirtu įstatymo (jo dalies) taikymo praktikai (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas). Be to, Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad „visi teisės subjektai, taip pat įstatymų leidėjas, yra saistomi Konstitucinio Teismo anksčiau priimtų nutarimų“ (Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas).

Pažymėtina, kad visus teisės subjektus saisto ne tik Konstitucinio Teismo nutarimų rezoliucija, kurioje yra išreiškiama Konstitucinio Teismo sprendimo esmė, bet ir motyvuojamoji dalis, kurioje pateikiami Teismo motyvai ir argumentai, kuriais vadovaudamasis Teismas priėmė vienokį ar kitokį sprendimą, taip pat išdėstoma Konstitucijos nuostatų samprata. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucinio Teismo aktuose yra aiškinamos Konstitucijos nuostatos – normos bei principai. Juose yra kuriama ir plėtojama oficiali konstitucinė doktrina. Visi teisę kuriantys ir taikantys subjektai, įskaitant ir teismus, taikydami Konstituciją privalo paisyti oficialios konstitucinės doktrinos, jie negali aiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas. Priešingu atveju būtų pažeistas konstitucinis principas, kad įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas, būtų nepaisoma Konstitucijos viršenybės, būtų sudarytos prielaidos nesuderinamumams teisės sistemoje atsirasti. Konstitucinio Teismo nutarimas sudaro vieną visumą, jo visos sudedamosios dalys yra tarpusavyje susijusios, todėl leidžiant naujus, keičiant, papildant jau priimtus įstatymus, kitus teisės aktus, juos leidžiančias valstybės institucijas saisto Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamojoje dalyje išdėstyta Konstitucijos nuostatų samprata, kiti teisiniai argumentai (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas, 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas). Taigi darytina išvada, kad privalomi visiems teisės subjektams yra ne tik tie Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais tam tikras teisės aktas yra pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai bei kurie turi būti nedelsiant vykdomi, bet ir tie, kuriais patvirtinamas teisės akto teisėtumas.

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs ir tai, kad teisę kuriančias ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus) saisto konstitucinių nuostatų samprata, argumentai, išdėstyti ne tik Konstitucinio Teismo nutarimuose, kuriuose vertinama teisės aktų atitiktis Konstitucijai, bet ir kituose Konstitucinio Teismo aktuose – išvadose bei sprendimuose. Taigi pagal Konstituciją visi Konstitucinio Teismo aktai, kuriuose aiškinama Konstitucija – formuojama oficiali konstitucinė doktrina, savo turiniu saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus), neišskiriant nė bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų (Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas, 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).

d) saistantys inter partes litigantes;

Kadangi, kaip minėta, Konstitucinio Teismo nutarimai turi visuotinio privalomumo pobūdį, tai jie, be abejo, saisto ir konstitucinės justicijos byloje dalyvavusias šalis, tačiau ne tik jas, bet ir visus kitus subjektus, kuriančius ir taikančius teisę.

2. Nuo to momento, kai nutarimas paskelbiamas oficialiame leidinyje, nekonstituciniu paskelbtas teisinis tekstas yra:

a) panaikinamas

Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje yra *expressis verbis* įtvirtinta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai.

Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prieštaraujančiu Konstitucijai pripažintas teisės aktas negali būti taikomas nuo Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo dienos. Ši konstitucinė nuostata aiškinama kaip reiškianti, kad kiekvienas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis), pripažintas prieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra visam laikui pašalinamas iš Lietuvos teisės sistemos, nes jis niekada nebegalės būti taikomas nuo Konstitucinio Teismo nutarimo oficialaus paskelbimo dienos (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. birželio 6 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas); taip pat nuo to momento paprastai negali būti įgyvendinamos ir asmenų teisės, įgytos pagal Konstitucijai prieštaraujančiais pripažintus teisės aktus (Konstitucinio Teismo 2008 m. liepos 4 d. sprendimas). Nors nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo įstatyme nėra tokių formuluočių kaip „panaikinamas“, „netenka galios“ ar „anuliuojamas“, imperatyvi Konstitucijos nuostata „negali būti taikomas“ reiškia, kad tai yra faktinis ginčijamo teisės akto galios nutraukimas¹⁴, išėmimas iš teisinės apyvartos. Pasak Konstitucinio Teismo pirmininko K. Lapinsko, savo teisiniais padariniais tai prilygsta teisės akto (ar jo dalies) anuliavimui, panaikinimui¹⁵. Pažymėtina, kad konstitucinės normos aiškiai nustato tokio akto negaliojimo pradžios momentą: Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas nebegali būti taikomas, taigi faktiškai netenka teisinės galios, nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas.

Konstituciniam Teismui pripažinus, kad konstitucinis įstatymas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, kad įstatymas (jo dalis) arba Seimo statutai (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai arba kuriam nors konstituciniam įstatymui, kad Seimo poįstatyminis teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, kuriam nors konstituciniam įstatymui arba įstatymui, Seimo statutui, kad Respublikos Prezidento aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, kuriam nors konstituciniam įstatymui arba įstatymui, kad Vyriausybės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, kuriam nors konstituciniam įstatymui arba įstatymui, atitinkamam teisėkūros subjektui – Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei – kyla konstitucinė pareiga pripažinti tokį teisės aktą (jo dalį) netekusiu galios arba (jeigu be atitinkamo tų visuomeninių santykių teisinio reguliavimo negalima išsiversti) pakeisti jį taip, kad naujai nustatytas teisinis reguliavimas neprieštarautų aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai. Bet ir tol, kol ši konstitucinė pareiga dar nėra įvykdyta, atitinkamas teisės aktas (jo dalis) jokiais aplinkybėmis nebegali būti taikomas – šiuo atžvilgiu tokio teisės akto teisinė galia yra panaikinta (Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas).

¹⁴ Lapinskas K. Teisės šaltiniai ir konstitucinės priežiūros institucijų baigiamieji aktai //Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis, Vilnius, 1998. P. 84-100. (P. 90).

¹⁵ *Ibid.*

Jokie aukštesnės galios teisės akto, net Konstitucijos, pakeitimai ar papildymai, padaryti po to, kai Konstitucinis Teismas, remdamasis ankstesnėmis Konstitucijos nuostatomis, pripažino tam tikrą Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistą arba referendumu priimtą teisės aktą (jo dalį) prieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, savaime negražina į Lietuvos teisės sistemą to teisės akto (jo dalies), kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai. Įgaliojimų gražinti į Lietuvos teisės sistemą minėtus teisės aktus (jų dalis) pagal Konstituciją neturi ir Konstitucinis Teismas (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).

b) sustabdomas iki tol, kol nekonstituciniu paskelbtas aktas/tekstas suderinamas su Konstitucijos nuostatomis

Kadangi nuo to momento, kai Konstitucinio Teismo nutarimas paskelbiamas oficialiame leidinyje, prieštaraujančiu Konstitucijai paskelbtas teisės aktas netenka savo teisinės galios ir negali būti taikomas, nėra jokios prasmės stabdyti jo galiojimo – jis savaime yra pašalintas iš teisės sistemos.

Pagal Konstituciją teisės akto galiojimas sustabdomas tuomet, kai į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti jo atitiktį Konstitucijai kreipiasi Respublikos Prezidentas ar Seimas *in corpore*. Išnagrinėjęs bylą ir pripažinus, kad ginčytas teisės aktas atitinka Konstituciją, teisės akto galiojimas atstatomas.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad apskritai įstatymų galiojimo sustabdymas yra nebūdingas įstatymų leidybai ir gali sukelti visuomenėje nestabilumo, nepasitikėjimo teisine sistema būseną, sudaryti prielaidas atsirasti teisės spragoms (Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas), tad taikomas tik retais, išimtiniais, Konstitucijoje numatytais atvejais.

c) sustabdomas iki tol, kol įstatymų leidėjas pripažįsta negaliojančiu konstitucinio teismo nutarimą

Lietuvoje įstatymų leidėjas negali pripažinti Konstitucinio Teismo nutarimo negaliojančiu. Konstitucinio Teismo nutarimai yra galutiniai, neskundžiami ir privalomi visiems. Tad tokios situacijos, kai prieštaraujančiu Konstitucijai pripažinto teisės akto galiojimas sustabdomas tol, kol įstatymų leidėjas pripažins negaliojančiu Konstitucinio Teismo nutarimą, paprasčiausiai negali būti.

d) kiti atvejai

Konstitucinio Teismo nutarimų poveikis pasireiškia ne tik prieštaraujančiu Konstitucijai pripažinto teisės akto galios panaikinimu bei išėmimu iš teisinės apyvartos, bet ir tuo, kad visoms

valstybės institucijoms kyla pareiga panaikinti savo priimtus poįstatyminius aktus ar jų nuostatas, kurie pagrįsti prieštaraujančiu Konstitucijai teisės aktu (Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalis). Be to, neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jei tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo (Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 3 dalis).

3. Konstituciniam teismui pripažinus aktą nekonstituciniu, koku būdu šis sprendimas saisto prašymą padavusį teismą ir kitus teismus?

Prašymą padavusiam teismui, kaip ir visiems kitiems bendrosios kompetencijos ir specializuotiems teismams, Konstitucinio Teismo sprendimai yra privalomi. Teismai, spręsdami bylas, negali taikyti prieštaraujančiais Konstitucijai pripažintų teisės aktų. Konstituciniam Teismui išsprendus ginčą dėl teisės akto (jo normų) teisėtumo, prašymą padavęs teismas atnaušina sustabdytos bylos nagrinėjimą ir sprendžia konkrečią bylą, kurioje buvo kilęs klausimas dėl taikytino teisės akto konstitucingumo, vadovaudamasis Konstitucinio Teismo priimtu nutarimu. Konstitucinio Teismo nutarimo pasekmės iš esmės yra kvazinorminio pobūdžio¹⁶. Baigiamieji nutarimai, kuriais paneigiama teisės norma, visų pirma daro tiesioginį poveikį bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų praktikai¹⁷.

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra konstatavęs, kad visus bendrosios kompetencijos teismus – Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, Lietuvos apeliacinį teismą, apygardų ir apylinkių teismus – saisto Konstitucijos 107 straipsnyje įtvirtintas Konstitucinio Teismo sprendimų jo kompetencijai priskirtais klausimais galutimumas ir neskundžiamumas; visi bendrosios kompetencijos teismai yra saistomi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotos oficialios konstitucinės doktrinos (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas). Šios konstitucinės doktrinos nuostatos taikomos ir specializuotiems teismams.

Taigi, teismai privalo vadovautis ne tik Konstitucinio Teismo nutarimų rezoliucija, kuri atskleidžia byloje priimto sprendimo esmę, bet ir Konstitucinio Teismo nutarimo motyvuojamoje dalyje pateikiama Konstitucijos nuostatų samprata. Kiekvienas Konstitucinio Teismo nutarimas yra vientisas (sudaro vieną visumą), jo visos sudedamosios dalys yra tarpusavyje susijusios (Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarimas, 2005 m. vasario 10 d., 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimai). Konstitucinio Teismo nutarimo nutariamoji (rezoliucinė) dalis yra grindžiama motyvuojamosios dalies argumentais (Konstitucinio Teismo 2005 m. vasario 10 d., 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimai).

¹⁶ Stačiokas S. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų vykdymas ir jų poveikis teisinei sistemai// Konstitucinė jurisprudencija. 2006, Nr. 3. P. 311-324..

¹⁷ Žilys J. Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. TIC: Vilnius, 2001. P. 72-78.

Pagal Konstituciją konstitucinių nuostatų samprata, argumentai, išdėstyti Konstitucinio Teismo nutarimuose, taip pat kituose Konstitucinio Teismo aktuose – išvadose bei sprendimuose, saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus), neišskiriant nė bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų (Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas, 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylą dėl atitinkamo teisės akto konstitucingumo, aiškina ne tik Konstitucijos normas, bet ir įstatymo ar kito tiriamo teisės akto nuostatas. Nors įstatymų ar kitų teisės aktų aiškinimas nėra tiesioginė Konstitucinio Teismo kompetencija, jis yra būtinas, norint palyginti tiriamo teisės akto nuostatas su Konstitucijos normomis, kad būtų nustatytas jų teisėtumas. Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo aiškinimo pobūdis skiriasi nuo bendrosios kompetencijos teismų normų aiškinimo: Konstitucinis Teismas įstatymo normas aiškina ne remdamasis konkrečia individualia bylos situacija, o abstrakčiai. Nagrinėdamas, ar tiriamo įstatymo nuostatos atitinka Konstituciją, Teismas neabejotinai atskleidžia tiriamo teisės akto turinį, paskirtį, teisinių sąvokų prasmę. Konstitucinio Teismo pateikiamas įstatymų aiškinimas yra privalomas tiek prašymą padavusiam teismui, tiek ir kitiems bendrosios kompetencijos ir specializuotiems teismams, kaip neatskiriama Konstitucinio Teismo nutarimo dalis. Tokiu teisės normų aiškinimu ne tik pagrindžiamas galutinis Konstitucinio Teismo sprendimas, išreiškiamas rezoliucinėje nutarimo dalyje, bet ir formuojamas vienodas atitinkamų normų turinio bei teisės principų suvokimas.

Pats Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, jog tam, kad galėtų nustatyti ir priimti sprendimą, ar tiriami teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus oficialiai aiškinti ir tiriamus teisės aktus, ir minėtus aukštesnės galios teisės aktus; kitoks Konstitucinio Teismo įgaliojimų aiškinimas paneigtų pačią Konstitucinio Teismo konstitucinę paskirtį (2006 m. birželio 6 d. nutarimas, 2010 m. gegužės 3 d. sprendimas); tiriamus teisės aktus Konstitucinis Teismas aiškina tiek, kiek būtina siekiant nustatyti ir priimti sprendimą, ar tie aktai (jų dalys) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai; teisės taikymo klausimus sprendžia teismas, nagrinėjantis konkrečią bylą (2010 m. gegužės 3 d. sprendimas).

Konstitucinio Teismo sprendimai saisto ne tik kitus teismus, bet ir patį Konstitucinį Teismą: Konstitucinio Teismo teisinė pozicija (*ratio decidendi*) atitinkamose konstitucinės justicijos bylose turi precedento reikšmę (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas).

4. Ar egzistuoja praktika, kad įstatymų leidėjas per nustatytą laiką įvykdo savo konstitucinę priedermę pašalinti bet kokius nekonstitucinius aspektus, kurie buvo atrasti vykdant a posteriori arba a priori kontrolę?

Konstitucinio Teismo nutarimai visų pirma yra skiriami teisėkūros institucijoms, t. y. subjektams, kurių priimtus teisės aktus turėjo vertinti Konstitucinis Teismas. Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimas lemia ne tik šių valstybės valdžios institucijų reakciją, nutarimo analizę ar vertinimą, bet ir tiesioginę pareigą racionaliai reaguoti į Konstitucinio Teismo nutarimus ir juos vykdyti¹⁸. Konstitucinio Teismo nutarimų vykdymo statistika rodo, kad iki 2010 m. rugsėjo mėnesio įstatymų leidėjas buvo tinkamai įvykdęs 101 Konstitucinio Teismo nutarimą iš 140, kuriais teisės aktai arba jų dalys buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ir (arba) įstatymams, o 39 nutarimų neįvykdė iki šiol (kai kuriems jų dar nepraėjęs terminas, skirtas nutarimo įvykdymui). Taigi, galima teigti, kad praktika, kai įstatymų leidėjas, gavęs Konstitucinio Teismo nutarimą, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažintas antikonstituciniu, tinkamai ir laiku reaguoja ir stengiasi įgyvendinti nutarimą, tikrai egzistuoja, tačiau esama ir tokių atvejų, kai įstatymų leidėjas šios pareigos neįvykdo ar įvykdo netinkamai.

5. Kas įvyksta, jei įstatymų leidėjas nepašalina nekonstitucinių trūkumų per Konstitucijoje nustatytą terminą? Duokite pavyzdžių.

Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nėra numatyta nuostatų, kuriose būtų nustatyti teisės aktų nekonstitucingumo trūkumų šalinimo terminai. Kaip jau minėta šiame pranešime, Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą, kuriuo teisės aktas ar jo dalis pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai, tas teisės aktas ar jo dalis negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas. Teisėkūros subjektui, išleidusiam antikonstituciniu pripažintą teisės aktą, kyla pareiga tokį teisės aktą (jo dalį) panaikinti, o teisinį reguliavimą pakeisti taip, kad šis atitiktų Konstitucijos nuostatas ir principus. Jei įstatymų leidėjas neįvykdo savo pareigos pakeisti Konstitucijai prieštaraujantį teisinį reguliavimą, Konstitucijos neatitinkantis teisės aktas ar jo dalys yra netaikomi nuo Konstitucinio Teismo nutarimo paskelbimo dienos, o atitinkama visuomeninių santykių sritis lieka nereguluota, t. y. susidaro teisinio reguliavimo spragos ar teisinio reguliavimo vakuumas. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad tokios situacijos yra konstituciškai netoleruotinos.

Pažymėtina, kad tuomet, kai teisėkūros subjektas tinkamai neįvykdo savo pareigos pašalinti konstitucinius trūkumus per nustatytą laiką, ir dėl to valstybės teisės sistemoje susidaro teisinio reguliavimo spragos, taikydami ir aiškindami teisę tokias spragas pašalinti gali bendrosios kompetencijos ir specializuotieji teismai, pagal savo kompetenciją sprendžiantys atskiras bylas, *inter alia* naudodami teisės analogiją, taikydami bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją. Konstitucinis Teismas savo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime pabrėžė, kad žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas teismai gali

¹⁸ Sinkevičius V. Konstitucinio Teismo nutarimų įtaka įstatymų leidybai // Konstitucinė justicija: dabartis ir ateitis, Vilnius, 1998. P. 210.

užpildyti tik *ad hoc*, t. y. šiuo – teisės taikymo – būdu teisės spragos yra pašalinamos tik individualiam visuomeniniam santykiui, dėl kurio sprendžiamas ginčas teisme nagrinėjamoje byloje; kita vertus, teisminis (*ad hoc*) teisės spragų šalinimas sudaro prielaidas formuoti vienodai teismų praktikai sprendžiant tam tikros kategorijos bylas – teismų precedentuose įtvirtintai teisei, kurią, be abejo, vėliau gali iš esmės pakeisti ar kitaip pakoreguoti įstatymų leidėjas (ar kitas kompetentingas teisėkūros subjektas), tam tikrus visuomeninius santykius sureguliuodamas įstatymu (ar kitu teisės aktu) ir šitaip atitinkamą teisės spragą pašalindamas jau ne *ad hoc*, bet į ateitį nukreiptu bendro pobūdžio teisiniu reguliavimu. Konstitucinis Teismas tame pačiame sprendime apibendrina, kad galutinai pašalinti teisės spragas (taip pat ir legislatyvinę omisiją) gali tik teisę kuriančios institucijos, išleisdamos atitinkamus teisės aktus. Teismai to padaryti negali, jie gali žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas užpildyti tik *ad hoc*, nes teismai vykdo teisingumą, o ne yra legislatyvinės institucijos. Tačiau visais atvejais yra nepaneigiama galimybė teismams žemesnės galios teisės akte esančią teisės spragą užpildyti *ad hoc*. Jeigu tokie teismų įgaliojimai būtų neigiami, nepripažįstami, jeigu teismų galimybės taikyti teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, priklausytų nuo to, ar tam tikras teisėkūros subjektas nepaliko savo nustatyto (teisės aktuose) teisinio reguliavimo spragų, ir bylas galėtų išspręsti tik po to, kai tos teisės spragos bus užpildytos teisėkūros būdu, tuomet tektų konstatuoti, kad teismai, sprenddami bylas, taiko ne teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, o tik įstatymą, kad jie ne vykdo teisingumą pagal teisę, o tik formaliai taiko teisės aktų straipsnius (jų dalis), kad konstitucinėms vertybėms, *inter alia* asmens teisėms ir laisvėms, žala gali būti daroma (ir neatlyginama ar kitaip neatitaisoma) vien dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių nesureguliuoja teisiškai (arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai intensyviai), t. y. kad nors Konstitucijoje ir yra įtvirtintos tam tikros vertybės, jos nėra deramai ginamos ir saugomos pagal Konstituciją. Todėl tais atvejais, kai atitinkamas teisėkūros subjektas nėra įvykdęs savo konstitucinės pareigos – nėra išleidęs teisės akto, kuriuo vietoje Konstitucijai prieštaraujančiu pripažinto teisės akto būtų nustatytas naujas teisinis reguliavimas, kuris būtų suderintas su tais aukštesnės galios teisės aktais, *inter alia* Konstitucija, teismai turi iš Konstitucijos kylančius įgaliojimus atsiradusias teisės spragas užpildyti aiškindami ir taikydami teisę. Konstitucinis Teismas pabrėžė ir tai, kad kitoks Konstitucijos nuostatų aiškinimas reikštų, kad vien dėl to, jog teisėkūros subjektas nevykdo savo pareigos pakeisti prieštaraujančiu Konstitucijai pripažintą teisinį reguliavimą, būtų paneigiami konstituciniai teisinės valstybės ir teisingumo, Konstitucijos tiesioginio taikymo, žalos atlyginimo, teisėtų lūkesčių principai, bendrasis teisės principas *ubi ius, ibi remedium*. Teismų įgaliojimai užpildyti dėl teisėkūros institucijos neveikimo ar netinkamo veikimo atsiradusias teisės spragas užkerta kelią valstybinės valdžios savivalei, teisiniam nihilizmui, stiprina asmens pasitikėjimą valstybe ir teise. Tai taip pat turėtų paskatinti kompetentingą teisėkūros subjektą greičiau ir tinkamai pašalinti esamą teisės spragą – nustatyti trūkstamą teisinį reguliavimą vietoje pripažintojo prieštaraujančiu Konstitucijai.

Pasitaiko atveju, kai įstatymų leidėjas nežino, kaip įvykdyti Konstitucinio Teismo nutarimą, kuriuo atitinkamas teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Tuomet Seimo pirmininkas kreipiasi į Konstitucinį Teismą su prašymu išaiškinti anksčiau priimto nutarimo nuostatas, ir gavus tokį išaiškinimą, imamasi atitinkamų priemonių. Pavyzdžiui, priėmus Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. nutarimą dėl Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo, Seimo Pirmininkas, siekdamas pasitikslinti, kaip šis nutarimas turėtų būti įgyvendintas, kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydamas išaiškinti, nuo kurio momento pagal minėtą nutarimą atsiranda piliečių teisėti lūkesčiai, kad jiems bus atkurtos nuosavybės teisės perduodant nuosavybėn lygiavertį turėtajam žemės, miško ar vandens telkinio plotą, esantį valstybinio parko, valstybinio draustinio teritorijoje. Konstitucinis Teismas 2008 m. liepos 4 d. sprendime išaiškino, kad piliečiai, kuriems nuosavybės teise priklausiusi neteisėtai nusavinta žemė buvo ne to valstybinio parko teritorijoje arba jei ta žemė buvo valstybinio parko teritorijoje, bet jie negyvena to valstybinio parko teritorijoje, negali būti laikomi turinčiais teisėtą lūkestį atkurti nuosavybės teises įgydami nuosavybėn lygiavertį turėtajam žemės, miško ar vandens telkinio plotą, esantį valstybinio parko, valstybinio draustinio teritorijoje, tačiau tai nereiškia, kad gali būti paneigtas minėtų asmenų teisėtas lūkestis atkurti nuosavybės teises kitu įstatymo nustatytu būdu. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas išaiškino, kas gali pretenduoti atgauti neteisėtai nusavintą žemės sklypą valstybinio parko ar valstybinio draustinio teritorijoje.

6. Ar įstatymų leidėjui leidžiama iš naujo priimti, kito normatyvinio akto pagalba, tą patį teisinį reguliavimą, kuris buvo pripažintas nekonstituciniu? Pateikite argumentų.

Nors Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai turi įstatymo galią, to paties straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį. Taigi, Konstitucinio Teismo nutarimai negali būti prilyginami įstatymams, tuo labiau negali būti pakeisti įstatymu. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstituciniam Teismui pripažinus įstatymą (jo dalį), kitą Seimo teisės aktą (jo dalį), Respublikos Prezidento aktą (jo dalį), Vyriausybės teisės aktą (jo dalį) prieštaraujančiu Konstitucijai, atitinkamą teisės aktą išleidusioms valstybės institucijoms – Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei pagal Konstituciją yra draudžiama vėliau priimtais įstatymais bei kitais teisės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Taip Konstitucinis Teismas nusprendė savo 2003 m. gegužės 30 d. nutarime, kuriame vertino Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimus, padarytus po anksčiau priimto Konstitucinio Teismo nutarimo. Teismas, tirdamas ginčijamą teisinį reguliavimą, *inter alia* nustatė, kad naujai padaryti minėto teisės akto pakeitimai iš tiesų buvo padaryti atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo nutarimą, tačiau jų įsigaliojimas atidėtas iki kitos kadencijos savivaldybių tarybų rinkimų, nors įsigaliojus minėto

įstatymo pataisoms, naujai išrinktų savivaldybių tarybų pirmieji posėdžiai dar nebuvo įvykę. Teismas konstatavo, kad įstatymų leidėjas, priimdamas tokias teisės akto pataisas, nepaisė konstitucinio draudimo vėliau priimtais įstatymais ir kitais teisės aktais vėl nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris nesiderina su Konstitucijos nuostatų samprata, todėl minėtą teisinį reguliavimą pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai. Taigi, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje bandymu įveikti jo nutarimo galią laikomas ne tik pakartotinis priėmimas tokio pat teisės akto, kuris Konstitucinio Teismo rezoliucinėje dalyje buvo paskelbtas prieštaraujančiu Konstitucijai, bet ir nutarimo motyvuojamojoje dalyje pateiktos Konstitucijos nuostatų sampratos nepaisymas. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje laikomasi pozicijos, kad teisės aktas, prieštaraujantis Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatoms, bus laikomas prieštaraujančiu Konstitucijai.

7. Ar Konstitucinis Teismas turi galimybę reikalauti kitų institucijų vykdyti jo sprendimus ir (arba) nustatyti, kaip konkrečiai suinteresuotos institucijos turėtų įvykdyti vieną ar kitą jo sprendimą?

Kaip jau minėta šiame pranešime, teisėkūros subjekto pareiga vykdyti Konstitucinio Teismo sprendimus kildinama iš Konstitucijos ir yra ne kartą įtvirtinta Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Tačiau priverstinio Konstitucinio Teismo sprendimų vykdymo mechanizmo Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų valstybių, nėra numatyta. Lietuvos Konstitucinis Teismas beveik išimtinai nagrinėja bylas dėl teisės aktų atitikimo Konstitucijai ar įstatymams. Taigi, nutarimai šiose bylose nėra deklaratyvūs, jų visuotinį privalomumą laiduoja Konstitucija ir Konstitucinio Teismo įstatymas ta prasme, kad priėmus ir oficialiai paskelbus Konstitucinio Teismo nutarimą, prieštaraujančia pripažintos teisės akto nuostatos nebegalima taikyti.

Seimo statute (kuris turi įstatymo galią) yra numatyta Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimo procedūra, kuri taip pat yra privaloma tiems subjektams, kurie turi imtis tam tikrų veiksmų, kad Konstitucinio Teismo nutarimas būtų įgyvendintas. Tačiau nei Konstitucijoje, nei kituose teisės aktuose nėra numatyta jokių sankcijų už Konstitucinio Teismo sprendimo nevykdymą.

Praktikoje Lietuvoje nebuvo jokių aiškiai deklaruotų atsisakymų vykdyti priimtus Konstitucinio Teismo nutarimus, tačiau yra žinoma, kad kai kurių nutarimų vykdymas kartais užtrunka kurį laiką.